marife, yıl. 4, sayı. 3, kış 2004, s. 235 - 267

CİFR/EBCED METODUNUN KUR'ÂN AYETLERİNE TATBÎKİ VE EHL-İ BEYT'LE İLİŞKİSİ

Abdülkerim SEBER*

THE IMPLEMENTATION OF JIFR METHOD OVER THE QUR'ANIC VERSES AND ITS RELATION WITH AHL AL-BAYT

There is no certain evidence about the existence of the works called Jifr and Jamia. For the narrations concerning this subject have been made by Kuleini who had been accepted as a have by both the Sunnis and Shiis. Nor was it accepted by the modern poems, In contrast to the known fact, Shiites, today belongs to the Sunnis. So we have seen that it's generally used by the Sunnis. However Ali, the prophet's nephew and son in law, might have some information about this method which is believed to give some news about future, which is not reliable an proper. This method had not been systematized by its defenders. So, we must follow the rules of the Quran and the sunnah and we can not deciphere the mysterious things.

GİRİŞ

Gayb alanı öteden beri insanların merak ettiği, girmek için çaba sarfettiği esrarengiz bir alandır. Tarihin hiçbir dönemi bu alana girmek, ihtiva ettiği sırlara muttali olmak için yapılan ezoterik faaliyetlerden hali kalmamıştır. İbn Haldun (ö.808/1406) olayların sonuçlarını, ölüm, hayır, şer gibi insanların başlarına gelecek olan şeyleri, özellikle dünyanın geriye kalan ömrünü, hanedanlıkların sürelerini önceden öğrenme merakının insan nefsinin özelliklerinden ve tabiatından olduğunu[1] zikrediyor ki bu faaliyetlerin bundan sonra da devam edeceği hususunda şüphe yoktur.

Kur'ân-ı Kerim gaybı Allah'tan başka kimsenin bilemeyeceğini, gaybın anahtarlarının Allah Teâlâ'nın elinde olduğunu,[2] Hz.Peygamber (s.a.v.)'in dahi ancak kendisine vahyedileni bilebileceğini[3] te'kitle ifade etmesine rağmen, insanlar bu

* Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, abdulkerim@ deu.edu.tr

[1] İbn Haldun, Mukaddime, (Çev. Süleyman Uludağ), İstanbul 1982, 1,783.

[2] Gaybın anahtarları Allah'ın katındadır, onları ancak o bilir. Karada denizde ne varsa yine hepsini o bilir. Bir yaprak düşmez ve yerin karanlıkları içine bir tane girmez ki o bilmesin. Yaş ve kuru her ne varsa hepsi açık bir kitapta -Levh-i Mahfuzda-dır.(6. En'am, 59); Deki göklerde ve yerde gaybı Allah'tan başka kimse bilmez. (82.Neml, 65); O bütün gaybı bilendir. Fakat gaybına dair ilmini hiç kimseye açmaz. (16. Cin, 26);Diğer ayetler için bkz. (38. Hûd, 123; 86. Ra'd, 9; 76.Nahl, 77; 54.Kehf, 26¸71; Mü'minûn, 62; 93. Secde, 6; 23. Fâtır, 38).

[3] Deki; "Ben size Allah'ın hazineleri bendedir, demiyorum, ben gaybı da bilmem, size ben meleğim de →→

konuda sihir, astroloji, kahinlik, ruhçuluk, cincilik gibi bir çok metodu denemektedirler. Ayrıca Kur'ân-ı Kerim, insanların yanı sıra cinnîlerin de bu tarz faaliyetlerde bulunduklarını, onların da bu faaliyetlerinin beyhûde gayretler olduğunu[4] haber vermektedir. Bütün bunlara rağmen günümüzde dahi insanlar gaybî sahadaki arayışlarını ısrarla sürdürmektedirler.

Son yıllarda içerikleri, üslupları, iddiaları hemen hemen aynı olan ve peş peşe ortaya çıkan bazı eserler, bu arayışlara farklı bir boyut kazandırmıştır. İlmî olmayan metotlarla, kaynaksız-mesnetsiz bilgilerle, alelacele neşre hazırlanarak piyasaya sürülen bu eserler, meydana gelen deprem felaketleri buna bağlı olarak yapılan spekülatif deprem tahminleri, Amerika'da meydana gelen 11 Eylül faciası, Amerika-Afganistan/Irak savaşları, ülkemizde üst üste yaşanan ekonomik krizler gibi müteselsil, endişe verici, baş döndürücü bir süreç içinde yayınlanmalarına rağmen, halkın hayretini mûcip bir takım iddia ve açıklamalarla kısa sürede beklenenin üzerinde baskılar yaptılar. Yayınlandıkları yıllar içinde adeta yok/çok satan kitaplar listesinde ilk sıraları alan bu eserler, aradan geçen bunca zamana rağmen hala lüks alışveriş merkezlerinin kitap reyonlarında müşterilere sunulmaktadır.

Meydana gelmiş ve gelecek olan bir çok tabiat olayının, teknolojik gelişmenin aslında Kur'ân'ın şifrelerinde gizli olduğu, Kur'ân harflerine takdir edilen değerlerin hesaplanmasıyla bunların bulunabileceği iddiasıyla ortaya çıkan bu eserlerden ilki, Ömer Çelakıl'ın hazırladığı "Kur'ân'ın Şifresi" isimli eserdir. İlk baskısını 2000 Eylül ayında yapan bu eserde yazar, okuyucusuna, Kur'ân ayetlerinin matematiksel değerler üzerine kurulu olduğunu, bir çok gaybî bilginin bu şifrelerde gizli olduğunu telkin ediyor Evrendeki pek çok tabiat olayının, teknolojik veya sosyolojik gelişmenin meydana geldiği yahut geleceği tarihleri kendine mahsus matematiksel formüllerle Kur'ân ayetlerinden istinbat ediyor[5]

İkinci eser ise ilk baskısını Kasım 2002'de yapan Serkan Tekin imzalı "Kur'ân'da Gizlenen Tarihler" isimli eserdir. Bu eserde de yine yazar, geçmiş ve gelecekle ilgili bir çok gaybî bilginin Kur'ân harflerinin sayısal değerlerinde mevcut olduğunu, bunların cifr/ebced hesabıyla çözülebileceğini ispata çalışıyor.

Üçüncü eser "Nostradamus'un Deşifresi", Serkan Tekin'in ilk eserinin farklı bir

→ →

demiyorum, ben ancak bana vahyedilene uyarım..." (6.En'am, 50); Deki "Ben Allah'ın dilediğinden başka kendime fayda ve zarar vermeye malik değilim. Eğer gaybı bilmiş olsaydım elbette daha çok hayır yapardım ve bana hiçbir fenalık dokunmazdı. Ben ancak bir uyarıcı, iman eden bir kavim için müjdeci bir peygamberim" (9.A'raf, 88); Bu ayetler, mutlak manada gaybın ancak Allah tarafından bilinebileceğini açıkça ifade etmektedir. Ancak, peygamberlere ve bazı velilere verilen mucize ve kerametlerde de gaypla ilgili bilgilere rastlanılmakta, peygamberlerin ve velilerin de zaman zaman gayptan haber verdikleri bilinmektedir. Ne var ki bu tarz hadiselerde, gaybi bilgi peygamberlere melek, yahut diğer vahiy vasıtalarıyla, velilere de ilham gibi özel vasıtalarla olduğu için, bunlar mutlak anlamdaki gayba muttali olma keyfiyetinin dışında kalmaktadırlar. Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Şihâbüddin Mahmud el-Âlûsi, Rûhu'l-Meânî, Beyrut 1997, XXV, 95; Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Mâverdî, A'lâmü'n-Nübüvve (Thk. Muhammed Şerif Sükker), Beyrut, 1992, s. 111-142. Velilerin kerameti hakkında 146 no'lu dipnota bkz.

[4] Kur'ân'ı şeytanlar indirmemiştir. Bu onlara düşmez zaten güçleri de yetmez. Doğrusu onlar vahyi dinlemekten uzak tutulmuşlardır. (95. Şuarâ, 210-212); Süleyman'ın ölümüne hükmettiğimiz zaman ancak onun değneğini yiyen kurt onun ölümünü cinlere fark ettirdi. O ölü olarak yere düşünce ortaya çıktı ki şayet cinler gaybı bilmiş olsalardı alçaltıcı bir azap içinde kalmazlardı. (92. Sebe'.14).

[5] Bu kitabın içeriğini değerlendiren bir makale yayınlanmıştır. Bkz. İsmail Karagöz, "Kur'ân-ı Kerim'in Şifresi Adlı Eser Üzerine" Diyanet İlmi Dergi, Ankara, c. 39, sayı 2 (Nisan-Mayıs-Haziran), 2003.

isim ve başlıkla sunulmuş bir versiyonudur. Yazar bu eserde, Nostradamus (ö.974/1566)'un kehanetlerinin, Hz.Ali'nin torunu Cafer Sadık'ın sistematize ettiği cifr ilmine dayalı olduğunu, bu ilimle ilgili derli toplu en geniş açıklamanın İbn Arabî (ö.627/1230) tarafından yapıldığını, dolayısıyla Nostradamus'un İbn Arabî'den etkilendiğini, onun kehanetlerinin İbn Arabî'nin beyitlerine dayandığını iddia ediyor, örnekler veriyor. Eseri bir defa karıştıran kimsenin bu kitabın konu başlıklarının bir çoğunun, noktasına virgülüne dokunulmadan "Kur'ân'da Gizlenen Tarihler" isimli eserden aktarıldığını fark etmekte güçlük çekmeyecektir. Bu eser de ilk baskısını Mayıs 2003'te yapmıştır.

"Kur'ân-ı Kerim'in Şifresi" isimli eserin metodunun cifr ilmi olmamasına rağmen, yazarın diğer iki eserin omurgası mesabesinde olan cifr metoduna değinmeden edememesi,[6] -hiç alakası olmayan yerde- cifre dair bilgiler vermesi, okuyucuya Ömer Çelakıl'ın Kur'ân ayetlerine tatbik ettiği şifre metodunun da aslında cifr ilminden mülhem bir metot olduğu intibaını vermektedir.

"Nostradomus'un Deşifresi" adlı eserinde Nostradomus'un kehanetlerini, Cafer Sadık'ın sistematize ettiği cifr üzerine kurduğuna dair Serkan Tekin'in iddialarını yukarıda zikretmiştik. "Kur'ân'da Gizlenen Tarihler" adlı eserinde de yine Tekin, Hz.Ali'yi cifr metodunun en önemli alimi olarak takdim etmiş, üstelik bir de Hz.Ali'nin temsîlî bir resmini yerleştirmiş, gerçekte Hz.Ali'ye ait olup olmadığı kesin olarak bilinmeyen ancak, Hz.Ali'den geldiği iddia edilen cifr ilmini teşvik eden bazı sözlerle de iddiasını pekiştirmeye çalışmıştır. İlgili bölümde bu eserden seçtiğimiz bazı örnekleri bulacaksınız.

Konuya Kur'ân'ın bir çok ilmin kaynağı olduğu, evvelkilerin ve sonradan geleceklerin ilminin Kur'ân'da mevcut olduğu[7] zaviyesinden bakılırsa, ilk bakışta bu arayışların haklı ve gerekli olduğu akla gelebilmektedir ancak, bu yönüyle Kur'ân-ı Kerim, zaman zaman, kendi subjektif bilgilerini Kur'ân'a ispat ettirmeye çalışanlarca veya kendi inandıklarını Kur'ân'dan istinbat etme hevesine kapılanlarca istismar edilebilmiştir.

Umumi anlamda insanlara ve cinnîlere kapalı olan gaybî bilgilerin Allah Teâlâ tarafından bazı hususi kullara verilmesi,[8] bu konunun istisnası mesabesindedir ki istisnanın umumi kaideleri bozamayacağı bilinen bir husustur. İbn Haldun'un ifadesiyle, "ferdî kabiliyet" olan bu metodun sayılı örnekler dışında, Kur'ân-ı Kerim'in tefsirinde kullanılan yaygın bir metot olmadığı görülmektedir. Sûfilerce keşfî bir kabiliyet olarak kabul edilen şâz ve nâdirattan sayılabilecek birkaç örnek *makîsün aleyh* olabilecek kuvvette değildir. Zira keşif ve ilhamın başkaları için delil olmadığı da bilinen bir gerçektir. Ayrıca bu arayışlardaki son gelişmelerde, geleneksel cifr anlayışının da dışına çıkılmış ve bu kurallar adeta aşındırılmıştır.

Mazisinin Hz.Adem'e kadar uzandığı iddia edilen, farklı kulvarlardaki bir çok kesime izafe edilen, sıhhati ve meşruiyeti hakkındaki tartışmalarla uzun bir geçmişi bulunan cifr/ebced metodu, bir makale çalışmasına sığmayacak genişliktedir.

[6] Bkz. Ömer Çelakıl, Kur'ân-ı Kerim'in Şifresi, İstanbul, 2002, s. 12-13.

[7] İbn Mes'ud (r.a.) , "Bir şeyi öğrenmeyi istediğiniz zaman Kur'ân'ı araştırınız, çünkü evvelkilerin ve sonradan geleceklerin ilmi ondadır" demiştir. İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan, İstanbul, 1389, I, 13. Yine İbn Mes'ud "Şu Kur'ân-ı Kerim'de bütün ilimler indirildi ve bize her şey açıklandı, ancak bizim ilmimiz Kur'ân'ın bize beyan ettiklerine kifayet etmedi," demiştir. Bkz. el-ÂlûSî, Beyrut, 1997, IV, 279.

[8] Bazı hususi kullara verilen mucize, keşif ve kerametle ilgili olarak 146 no'lu dipnota bkz.

Dolayısıyla bizim bu çalışmadaki hedefimiz, bu metodun Kur'ân ayetlerine tatbikiyle ilgili faliyetleri, görüşleri özetlemek, bu son gelişmelerin geleneksel cifr anlayışıyla birlikte mukayesesini yaparak, konunun doğru anlaşılmasına katkıda bulunmak, aşırı sapmaları ortaya çıkarmaktır.

Bu konuda yapılan bazı çalışmaların, konuyu sadece *Hurûfîlik* yönüyle ele aldıklarını, diğer yönlerini dikkate almadan değerlendirdiklerini gördük. Sosyal bilimlerle ilgili konularda özellikle temel İslam bilimlerinde bir konunun, sadece bir boyutuyla ele alınması halinde sağlıklı sonuçlara ulaşılabileceğini zannetmiyoruz. Bu bakımdan konunun tefsirle, tasavvufla, mezhepler tarihiyle, ilgili yönlerinin de dikkate alınarak ele alınmasının gerektiğine inanıyoruz.

Çalışmamızda önce cifr metodunun mahiyeti, tarihçesi hakkındaki görüşleri, metodun "Ehl-i beyt" boyutunu, tasavvufî boyutunu, Hurûfilik boyutunu, daha sonra da tarih içerisindeki seyrini ve tatbikatını ele aldık. Bu bilgiler ışığında da "Kur'ân'da Gizlenen Tarihler" isimli çalışmadaki bazı örnekleri değerlendirdik.

I. TEORİK YÖNÜYLE CİFR/EBCED METODU

A. TARİHÇE

Harflerin esrarına dayalı Hurûfîliğin milattan önce IV. ve III. yüz yıllardan itibaren Orta doğudaki Helenistik-Gnostik izler taşıyan dinlerde ortaya çıkmaya başladığı bildirilmektedir. Yahudilerin ve Hıristiyanların bu ilimle tanışmalarının "Gnostik" felsefeyle tanışmalarından itibaren başladığı, bu felsefenin tesiriyle harflere dayalı bir takım ilimlere sahip oldukları tahmin edilmektedir.[9] Bu konudaki bazı gelişmeler[10], Yahudilerin bu ilme sahip oldukları hakkındaki tahminleri güçlendirmektedir. Bazı Hıristiyan Kabbalacılarının Kitab-ı Mukaddes'in vahiy kısmındaki kelimelere, sayılara dayanarak yaptıkları hesaplamalar sonucunda, bazı isimlere, yerlere, tarihlere ve olaylara ulaştıkları bildirilmektedir.[11] Diğer taraftan Bursevî (ö.1137/1725) tefsirinde Hz İsa'nın hocasından ebced ilmi öğrendiğini, bu ilmin Yunanlılar tarafından vaz' edildiğini söylüyor.[12]

Hurûf ilminin Rasûlüllah'ın asrındaki tezahürü, Kur'ân'daki mukattaa harfleri etrafında cereyan etmiş olup, Hz.Ebu Bekir ve İbn Abbas gibi bazı sahabîlerin, sadece mukattaa harflerinin önemiyle ilgili yaptıkları açıklamalarla sınırlı kalmıştır. Tedvin döneminde meydana gelen konu ile ilgili gelişmeler ise, bu harflere verilen bazı anlamlar, işarî yorumlardan ibarettir. Bu faaliyetler ilk sûfî müfessir olarak bilinen Tüsterî (ö.283/896) ile başlamış, Sülemî (ö.412/1021) ve benzerleriyle yine işârî tefsir hudutları çerçevesinde gelişme göstererek devam etmiştir.

Hurûf ilminin ciddi anlamda İslamî literatürde yerini almasının, daha doğrusu gaybî ilimlerde kullanılmasının İbn Arabî (ö.638/1240) ile başladığı bildiriliyor. Çünkü bu anlamda belki ilk ciddi eserlerden birisi olan "eş-Şeceretü'n-Nu'maniyye fi'd-Devleti'l-Osmaniyye" adlı eser İbn Arabî'ye nisbet edilmektedir.[13] Ayrıca Arabî'nin

[9] Mehmet Emin Bozhüyük,"Hurûf," DİA, İstanbul, 1998, XVIII, 397-401.

[10] Mesela ileride ele alacağımız bir rivayette Rasûlüllah ile Yahudiler arasındaki Kur'ân'daki mukattaa harflerine dayalı konuşma bunun en bariz bir örneğidir. Bkz. s 6.

[11] Annemarie Schimmel, Tasavvufun Boyutları (Çev. Ender Gürol), İstanbul 1982, s. 348.

[12] Bursevî, V, 333.

[13] İbn Arabî'ye atfedilen, muhteviyatının ancak cifr uzmanlarının anlayabileceği rumuzlarla dolu olduğu →→

"Fütuhat"ında da harfler ilmine çok geniş yer verdiği gözlemlenmektedir.[14] Bu ilmi ilk defa İslam alemine tanıtan İbn Arabî olmuştur, dersek daha doğru olur. Zira İbn Arabî'ye yakın bir bölge (Kuzey Afrika) de yaşayan, "Şemsü'l-Meârifi'l-Kübrâ" adlı esrarengiz kitabıyla Ahmed b. Ali el-Bûnî (ö.622/1225)'nin de aynı konularla ilgilendiğini görmekteyiz.[15] Aynı asırda yaşayan iki müellifin bu ilmi nereden aldıkları, birbirlerinden etkilenip etkilenmedikleri de bilinmemektedir.

Daha sonra gelen Bursevî ve Âlûsi gibi diğer müfessirlerin bu ilme katkılarının, İbn Arabî'ye ait harflerle ilgili bir takım görüş ve düşünceleri yaymak ve savunmaktan ibaret olduğu, söylenebilir. Mesela bu konuda Bursevî, İbn Arabî'nin "Fütûhât" adlı eserindeki bilgileri aynen nakletmiştir.[16]

Tarih, edebiyat, tefsir, tasavvuf, fen bilimleri, mimari, astronomi, astroloji, gibi birbirinden farklı alanlarda farklı maksatlarla kullanılan ve Arap alfabesindeki harflerin ebced tarzındaki tertibine göre takdir edilen değerlerin anlamlandırıldığı bir bilim dalı olarak karşımıza çıkan bu sisteme cifr/cefr, ebced/cümel hesabı da denilmektedir. Hz.Peygamber zamanında kullanıldığı, hatta Hz.Adem'e kadar uzanan bir tarihçesinin olduğu bildirilmektedir.

Ebcedin menşeine ve harflerindeki sıralamanın teşekkülüne dair yapılan rivayet ve yorumlarda, bu sıralamanın Hz.Adem zamanından beri bilinen bir sıralama olduğu ancak, Emevî halifesi Abdulmelik b. Mervan (ö.685/705) zamanında yapılan ufak bir tadilat ile bugüne kadar geldiği bildirilmektedir. Harflerinin diziliş sırası ve kendilerine verilen değerler dikkate alınarak yapılan mukayeseler sonucunda ebced sıralamasının, Arapça'ya İbranice ve Aramice'nin tesiriyle geçtiği söylenmektedir. Bu rivayetler dikkate alınırsa, bu sistemin sadece İslam kültürüne mahsus bir sistem olmadığı anlaşılmaktadır.[17] Ebced sıralamasındaki kelimelerin anlamları hakkındaki rivayetler, Medyen ülkesinin şahlarının isimleri, şeytan isimleri, haftanın günlerinin isimleri, Hz.Adem ve Havva'nın cennetten ayrılış hikayesinin safhaları, insanın meydana geldiği toprak, su hava, ateş gibi anasır-ı erbea, "Esmâ-i Husnâ"nın isimleri vb. rivayetler, birbiriyle asla telifi kabil olmayan bir kısım mevzu/apokrif faraziyeler

→ →

bildirilen bu esere Sadreddin Konevî dahil bazı kimseler şerh yazmışlardır. İçindeki hadiselerin meydana gelmeden 60-70 yılönce yazıldığı bildirilen bu eserin Konevî şerhinde cifr ilmi şöyle savunulmaktadır: "Cifr ilminin, felek ve hurûf ilimlerinin kendilerine göre bazı kaide ve esasları vardır. Bunlardan yararlanarak gayba muttali olma, asla gaybı bilmek değildir. Dünyevi ve maddi hiçbir vasıtadan yararlanmaksızın geleceği önceden bildirmek gayptan haber vermektir. Bu ise ancak Allah'a mahsustur." İrfan Gündüz, Sadreddin Konevî'nin eş-Şeceretü'n-Nu'maniye fi'd-Devleti'l-Osmaniye' ye Yaptığı Şerhin Değerlendirilmesi" Selçuk (Üniversitesi) Dergisi, Sayı, 4 Ocak 1989, s. 101.

[14] Bkz. Muhyiddin İbn Arabî, "el-Fütûhât el-Mekkiye" Beyrut, ts., I, 51-84, 189-191, II, 122-123.

[15] Bozhüyük, 397-401; el-Bûnî'nin mezkür eseri ve diğer eserleri, sayıların ve harflerin sırları, Allah'ın güzel isimleri, Besmele, Fatiha, Ayetü'l-Kürsî gibi bir takım ayetlerin, bazı surelerin, bazı duaların ruhani ve manevi tesirleriyle alakalı olup, müellifin bu eserde cifr ilminin metodolojisine bilinenlerin dışında bir şey kattığı söylenemez. Fakat eserinde el-Bûnî, cifr ilmiyle ilgili olarak metodolojik bazı rumuzlu bilgiler ve ip uçları vermiş, bazı ayetlere ve tarihte olmuş bitmiş bazı olaylara dikkat çekmiştir. Bu konuda el-Bûnî de, İbn Arabî ile çağdaş olmaları, aynı zamanda aynı coğrafi bölgede yaşamış olmaları bakımından İbn Arabî kadar önemlidir. Zira el-Bûnî de İbn Arabî gibi bu tarz bilgilere çok kıymet vermekte ve bu bilgilerinin keşfî Uludağ, DİA, İstanbul olduğunu söylemektedir. Bkz. Ahmet b. Ali el-Bûnî, Şemsü'l-Meârifi'l-Kübrâ, Mısır, ts., III, 64-70; Süleyman, 1992 "Bûnî Ahmed b. Ali" VI, 416-417.

[16] Bkz. Bursevî, VI, 258-260.

[17] Mustafa Uzun "Ebced," DİA, İstanbul, 1994 X, 68-69.

oldukları izlenimini vermektedirler.[18]

B. TARİFİ

Sözlük anlamı ititbariyle gelişmiş, dört ayını doldurmuş keçi yahut koyun yavrusu anlamına gelen[19] cifr, insanlar arasındaki şöhretini gelecekten haber veren bir ilim dalı olarak kullanılmasından almıştır. Cifrin en meşhur tarifi şöyledir: "Rasûlullah (s.a.v.) tarafından kendisinden sonra gelecek olan imamlardan Cafer Sadık başta olmak üzere 12 imama verilmesi için Hz.Ali (r.a.)'a emanet edilen, kıyamete kadar meydana gelecek bütün dini ve siyasi olayların, bilgilerin ve sırların, 28 harf vasıtasıyla çözüldüğü bir ilimdir ki bu eserler ancak Ehl-i beyt'e mensup imamlarca veya ahir zamanda gelmesi beklenen mehdi tarafından çözülebilecek rumuzlarla doludur."[20]

Bütün rivayetler dikkate alınarak "Cifr" ve "Câmia" adlı eserlerin muhtevası şöyle özetlenebilir: 1)Kaza ve kader levhası, 2)Gizli ilim ve korunmuş sır, 3)Ledünnî ilmin anahtarı, 4)Kur'ân'ın tefsir ve te'viline ilişkin bâtınî bilgi, 5)Kıyamete kadar meydana gelecek bütün olayların bilgisi, 6)Harfler ilmi, 7)Kur'ân'dan önce nazil olan semâvî kitapların bilgisi, 8)Helal ve haramla ilgili hükümlerdir.[21]

Ehl-i beyt'e isnat edilen bu cifrden başka cifrlerin de olduğu kaydedilmektedir. Mesela Harun Reşit (ö.194/809) ile Me'mun (ö.218/833)'un müneccimleri olan Yakup İshak el-Kindî (ö.252/866)'nin de bir cifr kitabının olduğu bildirilmektedir. Rivayete göre bu eserde Abbasilerin inkırazının VII. asır ortalarında Bağdat'ta olacağı ve bu devletin yıkılmasıyla İslam ümmetinin de inkıraza uğrayacağı bildirilmiştir.[22]

Temelini bu cifrlerin oluşturduğu, ebced alfabesi tarzında geliştirilerek sistemleştirilen bu metodun meydana gelmiş olaylara tatbikinde fazlaca ebced hesabı telaffuz edilirken, ilerde meydana gelecek olaylar için kullanımına cifr denilmektedir. Bununla beraber çoğu kez bu iki sözcük birbirinin yerine kullanılmaktadır.[23]

C .CİFR METODUNUN MENŞEİ, LEHİNDEKİ ALEYHİNDEKİ GÖRÜŞLER:

Yukarıda cifr ilmiyle ilgili verdiğimiz tariflerden de anlaşılacağı üzere, cifr ilminin, Şîa tarafından iddia edildiği gibi, Ehl-i beyt'e ait gizli bir emanet bir ilim olduğu Sünnîlerce de kabul edilmektedir. Çünkü bu iddialar Şîa tarafından ortaya atılmış olsa da bir çok Sünnî müellif de Ehl-i beyt'e karşı olan muhabbetinden dolayı bu iddiayı reddetmeden eserine aktarmıştır. Dolayısıyla bu rivayet Sünnî kaynaklara da bir rivayet olarak girmiştir. Ancak "Cifr" ve "Câmia" adlı eserlerin varlığı ve Rasûlüllah (s.a.v.)'den Ehl-i beyt'e intikali cumhur tarafından üzerinde ittifak edilen Kur'ânî bir delile dayanmadığı gibi, hakkında hadis otoritelerince kabul edilen sahih bir hadis de bulunmamaktadır. Konuyla ilgili çalışmalarda Kur'ân-ı Kerim'deki mukattaa harfleriyle işe başlayan araştırmacılar, bunu, İbn Hişam (ö.213/828)'ın bir rivayetine

[18] İsmail Yakıt,Türk İslam Kültüründe Ebced Hesabı, İstanbul 1992, s. 24-32; Uzun, 68.

[19] Ebu'l-Fazl Cemaleddin Muhammed b. Mükrim İbn Manzur, Lisanü'l-Arab, IV, 104; Muhammed b. Murtaza ez-Zebîdî, Tacü'l-Arûs, Beyrut, 1306, III, 104;

[20] İbn Kuteybe, Te'vilü Muhtelifi'l-Hadis, Hadis Müdâfaası (Çev. Hayri Kırbaşoğlu), İstanbul, 1989, s. 152; Kemaleddin Muhammed b. Musa ed-Demîrî, Hayâtü'l-Hayevân el-Kübrâ, yy. 1969, I, 279; Mustafa b. Abdillah Hacı Halife, Keşfü'z -Zunûn, İstanbul, 1941, I, 592; Taşköprüzade Ahmed b. Mustafa, Miftâhu's-Sâde fî Mevzûatü'l-Ulûm, Beyrut, 1985, I, 550; Sıddık b. Hasan Kannûcî, Ebcedü'l-Ulûm, Beyrut, ts., II, 214-216; Muhammed Ebu Zehra, el-İmâmü's-Sâdık, yy., ts., s. 33-34.

[21] Mustafa Öztürk, Kur'ân ve Aşırı Yorum, Ankara, 2003, s. 265.

[22] İbn Haldun, I, 797.

[23] Bkz, Yakıt, 56.

dayandırıyorlar.

Habere göre: "Elif Lâm Mîm Zâlike'l-Kitâb..."[24] ayeti nazil olduğunda bir grup Yahudi, Rasûlüllah (s.a.v.)'e gelerek, kendisinden önce gelen bütün peygamberlere Allah Teâlâ tarafından ümmetlerinin ömrünün bildirildiğini, dolayısıyla ümmet-i Muhammed'in ömrünün ne kadar olduğunu söylemesini istediler. Rasûlüllah (s.a.v.)'den önce Yahudilerin reislerinden Huyey b. Ahtab; "Elif:1, Lâm:30, Mîm:40, toplamı 71 eder ki dünyadaki ömrü sadece 71 yıl olan bir dine girmeye değer mi?" diye cevap verdi. Sonra "Ya Muhammed buna benzer başka harf var mı?", diye sordu. Rasûlullah (s.a.v.), "Evet, var"dedi. Huyey,"Nedir o?" diye sordu. Rasûlullah (s.a.v.) "Elif Lâm Mîm Sâd" diye cevap verdi. Huyey, "Vallahi bu daha uzun bir süredir, Elif:1, Lâm:30, Mîm:40, Sâd:90, toplam 161 yıl eder, daha başka var mı?" dedi. Rasûlüllah (s.a.v.) "Evet, Elif Lâm Râ" diye cevap verdi. Huyey, "Bu daha da uzundur, Elif:1, Lâm:30, Mîm:40, Râ:200, toplamı 271 yıl eder", dedikten sonra devamla Huyey, Rasûlüllah (s.a.v.)'e "Ya Muhammed, senin işin bize karışık geldi, bize az mı söylediğini, çok mu söylediğini bilemiyoruz" dedi. Sonra hep birlikte oradan kalktılar. Huyey'in kardeşi Ebu Yasir ve diğer hahamlar, "Ne biliyorsunuz, belki de bu rakamların tamamının toplamı, 71+ 161+ 231+ 271=734 yıl eder ki Muhammed içindir, onun işi bize müteşabih göründü", dediler. Bunun üzerine "Sana Kitabı indiren odur. Onda Kitabın esası olan kesin anlamlı ayetler vardır, diğerleri de çeşitli anlamlıdırlar. Kalplerinde eğrilik olan kimseler, fitne çıkarmak, o kitabı kendilerine göre yorumlamak için çeşitli anlamlı olanlarına uyarlar. Oysa onların yorumunu ancak Allah bilir. İlimde derinleşmiş olanlar, "Ona inandık, hepsi Rabbımızın katındandır" derler. Bunu ancak akıl sahipleri düşünebilir"[25] ayeti nazil oldu.[26]

Ebu'l-Âliye, bu rivayeti ebced ilmi için delil getirirken Beyzâvî (ö.685/1286) Ebu'l-Âliye'nin istidlaline karşı çıkarak, belki de Rasûlüllah, Yahudilerin bu şekildeki tefsir metotlarına olan hayretinden dolayı gülmüştür, diyor. Ancak Beyzâvî'nin tefsirine haşiye yazan Şeyhzade (ö.944/1537) "Ebu'l-Âliye'nin delili sadece Rasûlüllah'ın tebessüm etmesi değil, onların bu metotla yaptıkları hesapları reddetmemesidir. Şayet Yahudilerin bu metotları yanlış olsaydı, Hz.Peygamber bu yanlışlarına karşı çıkar doğrusunu onlara söylerdi. Rasûlüllah'ın tebessümü belki de Yahudilerin bu hesaplamalarının hoşuna gitmiş olmasındandır" diyerek Ebu'l-Âliye'yi destekliyor.[27]

Tespit edebildiğimiz kadarıyla cümel hesabı bu rivayetteki hesaplamalar üzerine kurulmuş ve geliştirilmiştir. Bunu daha açık ifade eden müelliflere de tesadüf ediyoruz. Mesela İsmail Konevî (ö.1195/1780), Beyzâvî (ö.685/1286)'nin tefsiri üzerine yazdığı haşiyesinde bunu açıkça dile getiriyor. Cümel hesabının, cümel-i sağîr, cümel-i kebîr, cümel-i esğar, cümel-i ekber gibi kısımlara ayrıldığı tasnifin mezkür

[24] 2. Bakara, 2.

[25] Muhammed b. İshak el-Mutallibî İbn Hişam, es-Sîretü'n- Nebeviye (Thk.Mustafa es-Sekâ-İbrahim el-Ebyâri-Abdulhafiz Çelebi) Dımaşk, 1996, II,143-144. Konuyla ilgili olarak Buharî'nin et-Tarihu'l-Kebir'inde Abdullah b. Abbas'tan ve dünyanın ömrü hakkında uzunca bir rivayetin yapıldığı kaydediliyor. Ancak rivayetin tamamı mevcut değil. Bkz. Ebu Abdillah İsmail b. İbrahim el-Buhârî, et-Târîhu'l-Kebir, yy., ts., I, 208; Ebu Cerir Muhammed b. Et-Taberî, Taberî Tefsiri, (Çev. Kerim Aytekin) II, 207; Celaleddin Abdurrahman b. Ebi Bekr es-Süyûtî, "ed-Dürru'l-Mensur," Beyrut, ts., II, 5.

[26] Bu ayetin iniş sebebi olarak iki farklı rivayetten birisi budur. Diğeri için bkz. H. Tahsin Emiroğlu, Esbab-ı Nüzül (Kur'ân Ayetlerinin İniş Sebepleri ve Tefsirleri), Konya, 1966, II, 1-3.

[27] Sadrettin Yüksel, Dini ve İlmi İncelemeler, İstanbul 1969, s. 126.

rivayete istinat ettiğini söylüyor.[28]

Ne Ebu Yasir, ne de kardeşi Huyey, Yahudilerin alimlerindendir, bunlar derme çatma bilgilerle Hicaz çöllerinde yaşayan kimselerdi, dolayısıyla bunların görüşleri delil olabilecek kimseler değillerdi, diyen İbn Haldun, bu rivayetin sahih olmadığını söylüyor[29]

Bu rivayetin sıhhati ne olursa olsun, mukattaa harfleri denilen ve müteşabih kabul edilen hece harfleriyle ilgili olduğu görülmektedir. Halbuki cifr metoduyla ilgilenenler, fazlaca hurûf-i mukattaa'dan olmayan ayetlerle ilgileniyorlar. Daha açık bir ifadeyle söylemek gerekirse, cifr ile iştigal edenler, anlamları hakkında kimsenin pek fazla bir şey bilmediği hurûf-ı mukattaa'dan gaybî bilgileri istinbata çalışmış olsalar, bunu anlamakta zorluk çekmeyeceğiz, çünkü bir kısım alimler eskiden beri müteşabihatın anlamlarını araştırma tarafını tutuyorlar. Fakat özellikle son yıllardaki bu konuda faaliyet gösteren bazı kimseler, ibaresinin bir anlama delalet ettiği, ayetlerin harflerinin ebced sistemindeki sayıların değerlerini dikkate alarak ayetlerden hüküm ve tarihler elde ediyorlar. Nitekim ileriki sayfalarda da çalışmamıza konu olan kitaplara ait numunelerde de göreceğiz. Bize göre esas problem buradadır. Zira mukattaa harfleri hem sayı itibariyle az, hem de zaten dinin temel kurallarını oluşturan ayetler de değildirler. Dolayısıyla bu rivayet cifr konusuna delil teşkil etse dahi konunun anlaşılması noktasındaki tereddüt ve istifhamları giderecek boyutta değil. Ne var ki konumuza dolaylı da olsa bir katkı yapabileceği düşüncesiyle hurûf-i mukattaa'yı cifr ilmiyle irtibatlandıran ve bu harfleri cifr sisteminin ilk basamağı olarak gören bazı alimlerin bu konudaki görüşlerine değinmek istiyoruz.

D. HURÛF-İ MUKATTAA:

Hece harfleri, *"Evailü's Süver"* de denilen bu harflerin ayet olup olmadıkları, i'rabları, anlamları hakkında farklı görüşler ileri sürülegelmiştir. Bir grup müfessir bunların müteşabih olduklarına hükmederek yorumlamaktan kaçınırken diğer bir grup müfessir Cenâb-ı Hakk'ın kelamında mühmel bir şeyin bulunmasının mümkün olmadığını ileri sürerek bu harflerin de anlamlarının olabileceğini savunuyorlar. Bu harfler hakkındaki görüşleri şöyle özetleyebiliriz: "Bu harfler başlarında yer aldıkları surelerin isimleridir. Bunlar Kur'ân'ın isimleridir. Bunlar sureleri birbirinden ayıran fasılalardır. Bunlar insanları Kur'ân'a muâraza getirmekten aciz bırakan harflerdir. Bunlar dikkatlerin Kur'ân üzerine çekilmesini tembih için olan harflerdir. Bu harfler her hangi bir kelimenin anahtarı ve şifresi olan harflerdir. Bu harflerin bir kısmı Allah Teâlâ'nın bir kısmı Rasûlüllah (s.a.v.)'in, bir kısmı Cebrail (a.s.)'ın isimleridir. Bu harflerin her biri Allah Teâlâ'nın isimlerinden birinin anahtarı olup, ondan gelecek mükafat ve cezalara, bazı milletlerin dünyada kalış sürelerine delalet eden rumuzlardır. Bu harfler bir kısım olayların vuku' tarihine ebced hesabıyla işaret eden harflerdir"[30]

Tedvin döneminin en önemli eserlerinde biri olarak kabul edilen ve kendisinden sonra yazılan tefsirlerin önemli bir kaynağı durumunda olan Mâturîdî (ö.333/944)'nin Te'vîlat adlı eserinden özetlediğimiz bu görüşler ebced ilminin Müslümanlar arasında

[28] İsmail Konevî, Haşiye ala Tefsîri'l- Beyzâvî, İstanbul, ts., I,164.

[29] İbn Haldun, I, 789-790.

[30] Ebu'l-Mansur Muhammed Mâturîdî, Te'vîlâtü Ehl-i's-Sünne, (Thk. Muhammed Müstefîzurrahman), Bağdat, 1983, s. 33-35.

çok erken dönemlerde bilindiğini göstermektedir ki Mâturîdî adeta altını çizercesine bu harflerin cümel hesabıyla bulunan, gaybî olayları içeren, bu ümmetin sonunu, padişahlarının sayısını, fetihler yoluyla ulaşacakları nihâî beldelere işaret eden birer rumuzlar olabileceğini, bunun da Kur'ân'ın i'cazının son noktası olduğunu söylüyor.[31]

Kendisine ilk sûfî müfessir diyebileceğimiz Sehl b. Abdullah Tüsterî bu harflerde anlayış sahibi bir çok kimsenin bilebileceği bir takım manaların, sırların, isimlerin, sıfatların bulunduğunu, hatta bunların birbirlerine ilave edilmeleri halinde bunlardan İsm-i A'zam'ın meydana gelebileceğini, söylüyor.[32]

Yine sûfî müellif, Hakîm et-Tirmizî (ö.320/922), mukattaa harflerinin her birinin Allah'ın isimlerinden her birinin anahtarı olduğunu, bu harflerin ilminin velilere verilen bir ilim olduğunu, bunların ancak Rasûlüllah (s.a.v.) ve veliler tarafından çözülebilecek şifreler olduğunu kaydediyor.[33]

Bursevî, Necmüddin Dâye (ö.465/1406)'nin, mukattaa harflerinin Kur'ân'ın diğer muhkem ayetleri gibi birden fazla manalara geldiklerini, bu harflerin bir takım anlamlarının olduğunu, söylediğini naklediyor.[34]

Kuşeyrî (ö.465/1072), bu harfleri birer rumuz olarak telakki etmekte ve bunları kendince anlamlandırmaya, şifrelerini çözmeye çalışmaktadır.[35]

Mürsî (ö.655/1257), Evvelkilere ve sonradan geleceklere dair ilimleri kendisinde toplayan Kur'ân-ı Kerim'in ilmine Rasûlüllah (s.a.v.)'den sonra raşit halifelerin, İbn Me'sud, İbn Abbas gibi zatların sahip olduklarını, bu ilmi sahabeden sonra tabiînin aldığını, daha sonraki kuşaklarda insanlara fütur geldiğini, ilim ehlinin azaldığını, insanların sahabe ve tabiînin bildikleri ilim ve fenlerde zaafa düştüklerini kaydederek, İbn Abbas'ın, "Hayvanımı bağladığım ip kaybolmuş olsa onu Allah Teâlâ'nın kitabı vasıtasıyla bulurum", şeklindeki sözüne dikkat çekiyor.[36]

Abdulaziz ed-Debbağ (ö.1156/1743) ise, bu harflerin ilminin peygamberler ve veliler arasında müşterek olan bir ilim olduğunu, ancak herkesin bu ilme keşfi derecesine göre nail olabileceğini söylüyor.[37]

Sonuç itibariyle selef alimleri bu harfler hakkında konuşmaktan sakınıp, bunların manalarını Allah'a havale ederek ihtiyatı tercih ederken, başını kelamcıların ve sûfîlerin çektiği bir grup alim bu harflerin manasız şeyler olmadığını, ilimde kemale ermiş kimselerin bu harflerin anlamlarını çözebileceklerini belirtmişlerdir.[38] Bu açıklamalardan sonra cifr metoduna doğrudan destek veren açıklamalara geçmek istiyoruz.

[31] Mâturîdî, 35.

[32] Ebu Muhammed Sehl b. Abdillah et-Tüsterî, Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm, Mısır, 1908, s. 5.

[33] Kitabü Hatmi'l-Evliya (Thk.Osman İsmail Yahya) Beyrut 1965, s. 210-213; İbn Arabî, "Fütûhât", I, 190; İbn Arabî, "el-Mîm ve'l-Vâv ve'n-Nûn", (Resail içinde) Beyrut, 1948, s. 2; Hakim et-Tirmizi, Nevadiru'l-Usul fî Marifeti Ehadîsi'r-Rasül (Thk. Ahmed Abdurrahim es-Sâyih/Seyyid Cemîlî), Mısır 1988, Naşirin mukaddimesi, I, s. 77-80.

[34] Bursevî, VI, 261.

[35] Ali Akpınar, "Kur'ân'da Hece Harfleri (Hurûf-i Mukattaa) ve Kuşeyrî'nin Hece Harfleri Yorumu", Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, sayı 11, Ankara, 2003, s., 71.

[36] Âlûsî, VI, 279

[37] Abdulaziz ed-Debbağ, Kitabü'l-İbriz (Trc. Abdullah Arığ/H. Mehmet Yeniler), İstanbul, ts., s. 125.

[38] Bu konuda geniş bilgi için bkz. Muhsin Demirci, Kur'ân'ın Müteşabihleri Üzerine,İstanbul, 1996, s.70-71.

E. CİFR/EBCED METODUNU SAVUNANLAR

Her ne kadar konu yine hurûf-i mukattaa etrafında cereyan etse de bazı alimlerin bu harflerle ilgili açıklamalarından cifr ilmini kasdettikleri anlaşılmaktadır. Cifr ilminin gayba ulaşmada bir metot olduğunu savunan ve bu iddiasını bazı örneklerle açıklayan alimlerin başında İbn Arabî gelmektedir. İbn Arabî, harflerin de ümmetlerden bir ümmet olduklarını, ilahi emirlerle mükellef bulunduklarını, kendi cinslerinden peygamberlerinin olduğunu, bu harflerin tesbih ettiklerini ancak bunu keşif ehlinin anlayabileceğini, mükerrerleriyle birlikte bu harflerin sayılarının 78 olduğunu, "İman yetmiş küsür şubedir,"[39] hadisi gereğince bu harflerin hakikatlerini bilmeyen kimselerin, imanın sırlarına eremeyeceklerin iddia ediyor.[40]

el-Bûnî, bu ilmin Cenab- Hak tarafından Hz.Adem, Hz.Zülkarneyn, Asaf b. Berhıyâ, Hz.Süleyman (a.s.) vasıtasıyla Cafer Sadık (r.a.)'a verilen bir ilim olduğunu zikrediyor ancak kaynak da göstermiyor.[41] el-Bûnî'nin "Şemsü'l-Meârifi'l-Kübrâ" adlı eserinde başta bir takım sureler, ayetler, dualar olmak üzere gaybla ilgili havas ilimlerinin her birine ait bilgi bulmak mümkündür. Reml, zayirçe, cifr bunlardan bazılarıdır. Kitap başlıkları itibariyle sistematik görünmekte fakat içeriğine bir takım rumuz ve şifreler hakim olduğu için, ancak yazarının anlayabileceği üsluptadır. Özellikle cifr ile ilgili konumuza açıklık getirmesini beklediğimiz yerlerde yazar "Size ancak bu kadarını açıklayabiliriz," "Allah Teâlâ daha iyisini bilir" gibi cümlelerle açıklamalarını kesmiştir. "Elif, Lâm, Mîm Gulibeti'r-Rûm..."[42] ayetinin bu sırrın başlangıcı olduğunu söyleyen müellif, Ehl-i beyt'ten olan, ilmi tam imamların bu işin sırlarını bildiklerini, cifr ilminin ariflerin sadırlarından gelen bir ilim olduğunu, ifade ediyor. Cifr ile ilgili bölümde Cemel olayı, Ümeyye Oğulları Devletinin yıkılışı, Fâtımî Devletinin yıkılışı, Selçuklu Devletinin kuruluşu gibi kendi dönemine kadar meydana gelmiş olan bazı olaylara denk düşen rumuzlara ve şifrelere de yer veriyor.[43]

Kendisinin tasavvufla ilgisi olmadığı bilinen, mutasavvıf kimliğiyle tanınmayan İbn Kemal (ö.940/1533)'de, Kur'ân-ı Kerim'in dünyevî, uhrevî bir çok ilmin kaynağı durumunda olmasını, Rasûlüllah'ın bir mucizesi olarak görüyor, büyük alimlerin bir takım büyük ve müşkil meseleleri, Kur'ân-ı Kerim'in ayetlerinden, Rasûlüllah'ın hadislerinden, onların kelimelerinden, hatta harflerinden çıkardıklarını, bunun onların bir kerameti olduğunu, velilerin bu kerametlere ilhamın nuruyla nail olduklarını, bu durumunda Rasûlüllah'ın gelecekte meydana gelmesi beklenen mucizelerinden olduğunu zikrediyor.[44]

[39] Ebu Bekir Muhammed b. El-Hüseyin el-Beyhakî, Şuabü'l-İman (Thk. Ebu Hacer Muhammed es-Said b.Besyûnî Zağlül) Beyrut, 1990, I, 32-34.

[40] İbn Arabî, "Fütûhât", I, 58-60; İbn Arabî, "el-Mîm ve'l-Vâv ve'n-Nûn," 2.

[41] el-Bûnî, III, s. 90.

[42] 88. Rûm, 1-5.

[43] el-Bûnî, II, s. 61-74.

[44] İbn Kemal, er-Risâletü'l-Münîre, İstanbul 1308, s.8; Şeyhulislam İbn Kemal'in İbn Arabî hakkında bir fetvasının olduğu bilinmektedir. Konumuzla ilgili olan bu fetvanın metni şöyledir: "Ey İnsanlar! Biliniz ki büyük şeyh, şerefli önder, ariflerin kutbu müvahhitlerin imamı, Endülüs'lü, Hatem Tay kabilesinden Muhammed İbn Arabî, kamil bir müçtehit ve fazıl bir mürşit, taaccüp edilecek hayat hikayeleri ve olağandışı hadiseleri ve çok talebesi olan bir zattır. Kendisi alimler ve ileri gelenler katında kabule mahzar olmuştur. Onu inkar eden hata etmiş olur. İnkarında israr ederse sapıtmış olur. Sultanın onu inkar eden kimseyi terbiye etmesi ve onu inancından çevirmesi lazım gelir. Çünkü sultan doğruyu yaptırmak ve kötülükten kaçındırmakla memurdur. İbn Arabî'nin bir çok eseri vardır. Bunların içinde Fusûsu'l-Hıkem,

→ →

Cifr ilmin hem teorik hem de pratik kısmında adına en çok rastladığımız İbn Arabî' ye en büyük desteği yine sûfî müfessirlerin verdiğini görüyoruz. Bursevî (ö.1137/1725) tefsirinde hurûf-ı mukattaanın sahih medlûllerinin olduğunu, bunların sûfîlerce ifşa edilmemesi gereken esrarlı bir ilim olduğunu, bu ilmin bütün ilimlerin zübdesi olduğunu, evvelinin ve ahirinin ilminin kendisine verildiği Rasûlullah (s.a.v.)'in ilminin, hatta Hz.Adem ve İdris (a.s.)'ın ilminin de bu harflerden ibaret olduğunu iddia ediyor. Bursevî, bu harflerin ilminin bütün gerekleri ve gerçekleriyle Allah ve Rasûlüne ve onun kamil varislerine havale edildiğini kaydediyor.[45]

Bir diğer sûfî müfessir Âlûsî de, "Beyne'l-muhibbîne sirrun, leyse yüfşîhi - kavlün vela kalemün li'l-halkı yahkîhi/Sevgililer arasında bir sır vardır ki, onu ifşa edecek ne bir ağız ne de halka anlatacak bir kalem vardır" anlamındaki beyti üzerine şu düşünceleri bina ediyor: "Veraset sahibi olan veliler, bu sırları Rasûlüllah (s.a.v.)'den öğrenirler, Rasûlüllah'ın avucundaki taşların tesbih ettiği gibi, kertenkele ve geyiğin kendisine konuştuğu gibi, bu harfler de velilere öyle konuşur(...) Bunları ancak Hz.Muhammed'in ümmeti içinde çok bulunan zevk erbabı bilir."[46]

Mutasavvıfların harflerin esrarına dayalı bilgilerini anlamanın güçlüğüne işaret eden Mehmet Ali Aynî'ye ait olan, "Bir kimse harflerin sırrına vakıf olursa gelecekteki bütün olayları keşfedebilir. Fakat itiraf edeyim ki ben bunlardan bir şey anlamıyorum. Zira niçin böyle olduklarını keşfedemiyorum. Fakat ceffelkalem de reddetmeyi doğru bulmuyorum. Çünkü görüyorum ki harfler ilmi muayyen kaidelere ve pek açık kurallara müstenittir", şeklindeki açıklamaları da mutasavvıflara yapılan bir destek olarak görmek mümkündür.[47]

Zahid el-Kevserî (ö.1371/1952) de İbn Arabî'nin "eş-Şeceretü'n-Nu'mâniyye" adlı eserinden övgüyle söz ederek Allah Teâlâ'nın muttali kılması halinde bazı gaybî bilgilere ulaşmanın önünde bir engelin olmadığını açıklıyor.[48]

Bu konuda en doyurucu ve en kapsamlı açıklamayı da ikinci binin müceddidi ünvanıyla anılan İmam Rabbânî (ö.1034/1624)'de buluyoruz. Muhkem ayetlerin şer'î ahkamın kaynağı, müteşabih ayetlerin de ilmî hakikatlerin ve ilmî sırların hazinesi olduğunu söyleyen İmam Rabbânî, mukattaa harflerinin müteşabih ayetlerin birer parçası olduğunu, bunlara ancak ilimde rüsûh sahibi alimlerin muttali olabileceğini, mukattaa harflerinin her birinin aşık ile maşuk arasında gizli sırlardan ve rumuzlardan oluşan dalgalı bir deniz olduğunu söylüyor. Muhkem ayetler her ne kadar kitapların anneleri olsalar da, anneler/asıllar sonuç ve semerelerin meydana gelmesi için birer vasıtadırlar diyen Rabbânî, ilâhî kitabın gayelerinden olan müteşabih ayetlerin, Kur'ân'ın özü olduğunu, bunlara nisbetle muhkem ayetlerin kışır mesabesinde olduğunu, müteşabih ayetlerin asıl/gerçek, muhkem ayetlerin suret/yansıma

→ →

Fütûhât-ı Mekkiye de vardır. Bunlardaki meselelerin bir kısmının sözü ve manası bellidir, ilahi buyruğa ve nebevî şeriata uygundur. Bir kısmı da zahir ehlinin anlayışına göre gizli olup, keşif ve batın ehlinin anlayışına göre açıktır. Onun meramını anlamayanın bu durumda susması gerekir. Zira yüce Allah ilminin olmadığı şeyin ardına düşme, çünkü kulak, göz ve kalbin her biri davranışlarından sorumludur (17. İsra 36) buyurmuştur. Hüseyin Atay, "İlmi Bir Tenkit Örneği Olarak İbn Kemal Paşa'nın Muhyiddin b. Arabî Hakkında Fetvası," Şeyhulislam İbn Kemal Sempozyumu, Tebliğler ve Tartışmalar, Ankara 1986, s. 267-269.

[45] Bursevî, IV, 90, 207.

[46] Âlûsî, I, 167.

[47] Mehmet Ali Aynî, Şeyh Ekber'i Niçin Severim, İstanbul, 1341, s., 22-23.

[48] Muhammed Zahid el-Kevserî, Mukaddimat, Beyrut, 1997, s. 554.

mesabesinde olduğunu zikrediyor. Râsih alimler, öz ile kışrı, asılla sureti bir arada bulundurabilen alimlerdir, kışr alimleri muhkematla yetinirken, râsih alimler, muhkematı elde ederler, müteşabihatın te'viliyle de çok hazza erişirler, diyen Rabbânî, muhkematı bilmeden, gereğiyle amel etmeden müteşabihatın te'vilini yapmaya çalışanları, cahilliklerinden haberleri olmayan cahiller, sapıklıklarından haberleri olmayan sapıklar olarak nitelendiriyor.[49]

Buraya kadar görüşlerine yer verdiğimiz ekseriyeti sûfî olan bu müelliflerin eserlerinde, konumuzla ilgili açıklamaların büyük çoğunluğunun aynı olduğu, bu konuda bazı istisnalar dışında bir sûfî ittifakının olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu harflerle ilgili konularda işârî tefsirin şartları ve hudutları göz önüne alınarak yaklaşmanın en makül çözüm olacağı anlaşılıyor.

F. CİFR/EBCED METODUNA KARŞI ÇIKANLAR

Gazâlî (ö.505/1111), "Fedâihu'l-Bâtıniyye" adlı eserinde, özellikle Bâtınîlik anlamındaki Hurûfîliğin yanlışlığını ortaya koymuş, Bâtınîlerin harflerin şekillerini ve sayılarını dikkate alarak yaptıkları te'villerin aklen batıl olduğunu, sır diye açıkladıkları şeylerin gülünç şeyler olduğunu, sûrelerin başlarındaki ve hadislerdeki harflere bakarak çıkardıkları hükümlerin ahmaklık olduğunu söylemiştir.[50]

Müfessir Ebu Hayyân (ö.745/1344) tefsirinin mukaddimesinde, kelimeleri aslî manalarından çıkarmak suretiyle, Allah Teâlâ'ya ve Hz.Ali'nin nesline iftirada bulunan, bunları da te'vil diye isimlendiren Bâtınî zındıkların verdikleri anlamları tefsirine almadığını zikreder[51].

Ancak bizim burada dikkatimizi çeken husus, bu her iki alimin de özellikle Bâtınîliğe vurgu yaparak. Mâturîdî'nin tefsirinde bile yer alacak derecede eskiden beri bilinen cifr metoduna en ufak atıfta bulunmamalarıdır. Bize göre bu zatların bu tutumları cifr metodunu kabul ettikleri anlamına gelmediği gibi, cifr metodunu reddettikleri anlamına da gelmemektedir.

Ehl-i beyt'e nisbet edilen ve Bâtınî anlama dayalı olan cifr ilminin iftiradan ibaret olduğunu zikreden İbn Teymiye (ö.728/1328), bu konuda Ebu Hüreyre'den yapılan bir rivayeti delil gösteriyor. Bu rivayete göre Ebu Hüreyre ile Hz.Ali (r.a.) arasında şu konuşma cereyan ediyor: Ebu Hüreyre: "Siz Ehl-i beyt yanında, Hz Peygamber (s.a.v.) tarafından verilmiş bir kitap var mı?" Hz.Ali: "Hayır!, Allah'ın kitabından, Allah'ın Müslümanlara ihsan ettiği kitabı anlama kabiliyetinden ve şu sahifenin ihtiva ettiğinden başka bir şey yoktur". Ebu Hüreyre: "Şu sayfada ne var?" Hz.Ali: "Akıl (öldürülenin diyeti), esiri serbest bıraktıran şey, bir de kafirin karşılığında müslümanın öldürülemeyeceği."[52]

Bu konuda ileri sürülen, bunların dışındaki bütün delillerin yalan olduğunu söyleyen İbn Teymiye, Ebu Hüreyre'den rivayet edilen "Rasûlüllah (s.a.v.)'den iki kap

[49] Ahmed Faruk Serhendî İmam Rabbânî, Mektubat, İstanbul, ts., I, 279, (Mektup 276)

[50] Ebu Hâmid Muhammed, el-Gazâlî, Fedâihu'l- Bâtıniye, Kahire, 1964, s. 66-72.

[51] Ebu Abdillah Muhammed b. Yusuf Ebu Hayan el-Endülüsî,el-Bahru'l-Muhît, Riyad, 1329, I, 5.

[52] Buhârî, "el-Câmiu's-Sahîh", I, 39. Bu rivayetin şerhinde Buhâri şarihlerinden Kirmânî (786/1384), Ebu Hüreyre'nin gizlediği ilmin, kıyamet alametleriyle ilgili bilgiler olduğunu, Şîa'nın iddia ettiği cifr kitabının olmadığını, zikrediyor. Bkz. Şemseddin Muhammed b. Yusuf b. Ali el-Kirmanî, Sahihu Ebi Abdillah el- Buhârî bi Şerhi'l- Kirmânî, Beyrut, 1981, I, 137. İbn Hacer el- Askalânî (852/1449)' nin de aynı görüşte olduğunu görüyoruz. Bkz.Muhammed b. Hacer el-Askalânî, Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahih el-Buhârî, Hedyü's- Sârî Mukaddimetü Fethi'l-Bârî (Thk.Abdulaziz b.Abdillah b.Bâz) Beytut, 1991, I,293.

ilim aldım, birisini insanlara yaydım, diğerini yaymış olsaydım şu boğazım kesilirdi"[53] hadisinin sahih olduğunu, ancak bunların da ümmet içinde meydana gelecek fitnelerden bahseden ilimler olduğunu iddia ediyor.[54]

Ebu'l-Hasen Takıyyüddîn Ali b. Abdulkâfî es-Sübkî (ö.756/1355) musannıfların bu harfler hakkında söyledikleri şeylerin bir kısmını zikre değer şeyler olarak bulduğunu, diğer bir kısmını ise bilinmemesi gereken günah şeyler olarak gördüğünü, bunları tecrübe ettiği halde doğruluklarına ulaşamadığını söylüyor.[55]

Suyûtî (ö.911/1505), İbn Hacer'e dayanarak, cifr metodunun lehindeki ve aleyhindeki görüşlerden, cifrin aleyhindeki görüşleri tercih ediyor. Bu harflerin Muhammed ümmetinin yer yüzünde kalacağı müddeti ifade eden, Mücâhid'den yapılan rivayeti İbn Hacer'in sıhhatini kabul etmediğini belirten Suyûtî, mükerrerlerinin hazfedilmesi halinde bu harflerden ebced yoluyla elde edilen sayının, Muhammed ümmetinin yer yüzünde beka müddetine işaret ettiğine dair Süheylî'den gelen rivayetin de yine İbn Hacer tarafından sahih olarak kabul edilmediğini zikrediyor. Bu tarz şeylerin sihir kabilinden şeyler olduğu için İslamiyette yerinin olmadığı anlamına gelen İbn Abbas rivayetinin, İbn Hacer tarafından sahih olarak kabul edildiğini belirterek,[56] bir bakıma kendisinin de bu görüşte olduğunu ima ediyor.

Şa'rânî (ö.973/1565) Tabakât'ında, hocası el-Metbûlî'nin, putları Allah Teâlâ'ya kavuşma aracı olarak vesile etmeleri sebebiyle, puta tapan kimselerin, el-Bûnî gibi dünyevi menfaat sağlamak için bir takım matematiksel hesaplamalarla, riyazetle meşgul olanlardan daha iyi olduklarını söylediğini zikrediyor.[57]

Bütün bunların yanında tevakkufun da Kur'ânî bir metot olduğu unutulmamalıdır. Ebu Bekir İbn Arabî (ö.543/1148)' de konunun çözümüne bu metotla yaklaşarak şöyle diyor: "Sûrelerin evvellerindeki harflerin te'vili, insanların mükellef oldukları bir ilim değildir. Bu, hakkında zanna gerek olmayan ilmî bir konudur. Haklarında kesin bir delil olmadığı için bu harfler hususunda susmak gerekir."[58]

G. CİFR/EBCED METODUNUN EHL-İ BEYT VE ŞÎA BOYUTU

Ehl-i beyt tabiri ekseriyetle, Hz.Muhammed (s.a.v.)'in ev halkı olan kızı Hz.Fatıma, damadı Hz.Ali, iki torunu Hz.Hasan ve Hüseyin için kullanılmaktadır. Hz.Peygamber'in eşlerini, amca çocuklarını, Selman-ı Fârisî gibi kendisine çok yakın bazı sahabîleri, hatta bütün müminleri, bu terimin kapsamına dahil eden tariflere de rastlamak mümkündür. Şiî'ler, Ehl-i beyt soyundan gelen imamları da Ehl-i beyt'ten sayarlar. [59] Ehl-i beyt'in İslam toplumu içinde ayrı bir yeri vardır. Müslümanların her kesimi için Ehl-i beyt vazgeçilmez bir konumdadır. Ehl-i beyt denince de ilk akla gelen

[53] Buhârî, "el-Câmiu's-Sahih", I, 38. Bu konuda da Buhârî şarihlerinin İbn Teymiye ile aynı görüşte olduklarını görüyoruz Bkz. Kirmanî, I,137; Askalânî, I, 293.

[54] Ahmed b. Abdulhalim b. Teymiye, el-Buğyetü'l-Mürtâd, yy., 1988, s., 321-323.

[55] Ebu'l-Hasen Takıyyüddin Ali b. Abdilkâfî, es-Sübkî, Feteva, Beyrut, ts., II, 563.

[56] Süyûtî, el-İtkan fi Ulûmi'l-Kur'ân, Kur'ân İlimleri Ansiklopedisi (Trc.Sakıp Yıldız/Hüseyin Avni Çelik) İstanbul, ts., II, 26.

[57] Abdulvehhab b. Ahmed b. Ali el-Ensârî eş-Şa'râni, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, Mısır, 1954, III, 86.

[58] Ebu Bekr Muhammed b. Abdillah b. Arabî, Kanunu't-Te'vîl, (Thk. Muhammed Süleyman) Beyrut, 1990, s. 212.

[59] Ebu Cafer Muhammed b. Ali b. Babeveyh el-Kummî, Şiî İmamiyenin İnanç Esasları (Çev.Ethem Rûhî Fığlalı), Ankara, 1978, s. 109; Orhan Hançerlioğlu, İslam İnançları Sözlüğü, İstanbul, 1984, s. 79; Şinasi Gündüz, Din ve İnanç Sözlüğü, Konya, 1998, s. 109-110; Gülgün Uyar, Ehl-i Beyt İslam Tarihinde Ali-Fatıma Evladı, İstanbul, 2004, s. 33.

isim şüphesiz ki Hz.Ali (ö.40/660)'dir. Daha henüz dokuz yaşında bir çocukken müslüman olan ve namaz kılanların ilklerinden olan Hz.Ali, ilk sahabîlerden Rasûlüllah (s.a.v.)'ın amcasının oğlu ve aynı zamanda damadıdır. Dördüncü halife Ali b. Ebi Talib hakkında Rasûlüllah (s.a.v.), "Ey Ebu Talib'in oğlu, sen benim yanımda, Musa'nın yanındaki Harun yerinde olmak istemez misin?, Ne var ki benden sonra peygamber gelmeyecek"[60], "Ben ilmin şehriyim, Ali de onun kapısıdır, ilim öğrenmek isteyen kapıya gelsin,"[61] buyurmuştur.

Kur'ân-ı Kerim'in hiç bir yerinde işareten de olsa Hz.Ali'nin adının geçmediği, onun şahsına râcî zamirin bulunmadığı, aşırı Şiîler haricindeki bütün Müslümanlar tarafından benimsenen bir görüştür. Buna mukabil Rasûlüllah (s.a.v.)'in hadislerinde ise onun faziletine dair rivayetler fazlalığıyla dikkat çeker. Rasûlüllah ile çok yakın akrabalık ilişkileri, Ehl-i beyt'ten olması gibi üstünlüklerine rağmen, cumhur tarafından yapılan fazilet sıralamasındaki yerinin ashab içerisinde dördüncü sırada olması münasebetiyle o, raşit halifelerin dördüncüsüdür.[62]

Bilindiği gibi İslam toplumundaki ilk büyük fitnelerin ve tefrikaların, kırılmaların başladığı nokta da hilafetin Ehl-i beyt ve Hz.Ali'nin soyundan gelenlere mahsus olduğu noktasıdır. Ancak bu konuda da Müslüman alimlerin ekseriyeti, hatta Zeydiye, Yakubiye[63] gibi bazı Şiî gruplar bile bu görüşte değildir. Ne var ki bu yanlış düşünce diğer bir çok yanlışlıklara hatta bugüne kadar uzanan ihtilaflara neden olmuştur. Binaenaleyh Hz.Ali ve Ehl-i beyt'e isnat edilen "Cifr" ve "Câmia" adlı eserlerin müştemilatındaki ilk dönem Şiîlerinin iddiaları, bu yanlışlıkların bir sonucu olmalı ki, ilk dönem Şiîlerinin, Sünnî'lere karşı övünç vesilesi olarak gördükleri, meziyet olarak saydıkları cifr ve ric'at gibi ayrıcalıkları bugünkü Şiîler kabul etmiyorlar.

Şîa'nın muteber hadis kitaplarından birisi olan, Kuleynî (ö.328-329)'nin "el-Üsûl mine'l-Kâfî" isimli eserindeki rivayetlere göre, Rasûlüllah (s.a.v.)'in kendi kulacıyla 70 kulaç uzunluğundaki bu sahife (Câmia) bir milyon problemi halledebilecek bilgileri ihtiva eden, hatta peygamberlerin ve vasilerin, İsrailoğullarından geçen alimlerin bilgilerini, kıyamete kadar meydana gelecek bütün bilgileri içeren bir sahife olup, Davud (a.s.)'ın Zebur'unu, Musa (a.s.)'ın Tevrat'ını İsa (a.s.)'ın İncil'ini İbrahim (a.s.)'ın sahifelerini, haramı, helalı kapsamaktadır. İçinde Hz.Fatıma (r.a.)'ın mushafını içeren beyaz bir cifr yanında, Rasûlüllah (s.a.v.)'in silahının da içinde bulunduğu bir cifr daha mevcuttur.[64]

Yukarıda "Câmia" ve "Cifr" adındaki sahifelere dair Kuleynî'nin dışında hiçbir Şiî müellifin eserinde bir bilgiye rastlamış değiliz ancak, Cavad Muğniye'nin de belirttiği gibi, Şiîlerce muteber kabul edilen Muhsin el-Emin, "A'yanü'ş-Şîa" adlı eserinde, "el-Câmia" adlı eserin, Hz.Ali (r.a.)'ın eseri olduğu hakkındaki genel kanaatleri içeren, bazı rivayetlere yer veriyor. Muhammed b. Hasan es-Saffarî 'nin "el-Basâir" adlı kitabından yaptığı bu rivayetlere göre, Ebu Cafer Muhammed Bakır ve

[60] Muhammed b. Sa'd, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, Beyrut 1994, II, s. 54-58.

[61] Ebu İsa Muhammed b. İsa Tirmizî, es-Sünen, İstanbul, 1992, "Menâkıb"21; Ebu'l-Kasım Süleyman b. Ahmed Taberânî, el-Mu'cemü'l-Kebîr, Mısır, 1983, XI, 65. Rivayetin detayı ve Şîa boyutu için bkz. Öztürk, 235.

[62] Ebu'l-Müîn en-Nesefî,Tabsıratü'l-Edille (Thk. Claude Salame), Dımaşk 1993, II, 896, 912.

[63] Nesefî, 896; Zübeyr Yetik, İslam Düşünce Tarihinde Mezhepler, İstanbul, 1990, s. 102.

[64] Ebu Cafer Muhammed b. Yakub b.İshak el-Kuleynî, el-Usûl mine'l-Kafî, Tahran, 1381 , I, 238-242.

oğlu Ebu Abdullah Cafer Sadık'ın elindeki "el-Câmia" adlı eseri, Süveyd b. Eyyub ve Ebu Basir isimli iki zat görmüşler, kendilerine bunların ne olduğunu sormuşlar, onlardan, bunların Rasûlüllah (s.a.v.)'in imla ettirdiği, içinde helal ve haramlara, farzlara dair bilgilerin bulunduğu, 70 kulaç boyunda "el-Câmia" adlı bir sahife olduğuna dair cevap almışlardır.[65]

Yine Muhsin el-Emin, "el-Cifr" adlı eserin de Hz.Ali'nin eserlerinden olduğuna dair "el-Basâir" ve "Mecmau'l-Bahreyn" adlı eserlerden yaptığı rivayetlere yer veriyor. Bu rivayetlerin güvenilir olduğuna dikkat çeken müellif, aralarındaki farklılıkları şöyle özetliyor:

"Bu rivayetlerin bazısı cifrin, içinde ilim bulunan temizlenmiş bir deri olduğuna, bazısı ilimle dolu bir öküz derisi olduğuna, bazısı ileride insanların ihtiyaç duyacağı bilgileri Rasûlüllah (s.a.v.)'in Hz.Ali'ye imla ettirdiği, dağarcığa benzer temizlenmiş bir öküz derisi veya kuzu derisi olduğuna, bazısı koyun derisi mi öküz derisi mi olduğunun bilinmediğine, bazısı içinde kitapların ve ihtiyaç duyulan ilimlerin bulunduğu beyaz cifr ile birlikte, içinde silah bulunan kırmızı bir cifrin olduğuna, bazısı cifrin kırmızı bir kap içinde içi ilim olan kırmızı bir deri olduğuna, bazısı cifrin Rasûlüllah (s.a.v.)'in yazdırdığı oğlak veya kuzu derisi olduğuna, bazısı içinde kitaplar bulunan oğlak veya kuzu derisi olduğuna bazısı, içinde silahların ve kitapların bulunduğu birbirini örten oğlak ve kuzu derisi olduğuna delalet etmektedir..."[66]

"ez-Zerîa ila Tasânîfi'ş-Şîa" müellifi de "el-Bihar" adlı kaynağın "el-İhtisas" ve "Basâiru'd-Derecât" adlı kaynaklara dayanarak naklettiği cifr hadisine göre, Rasûlüllah (s.a.v.) Uhud dağına çıktı. Hz.Ali'ye bir oğlak veya kuzu kesmesini ve onu boynunun önünden yüzmesini, sonra da temizlemesini emretti. Rasûlüllah (s.a.v.), Cebrail (a.s.)'ın kendisine haber verdiği öncekilerin ve sonrakilerin ilimlerini, haberlerini bu deri üzerine yine Cebrail'in getirdiği yeşil mürekkeple Hz.Ali'ye yazdırttı. Bu rivayete göre melahimle ilgili bütün olayların, toprak tarafından eskitilemeyen ve silinemeyen bu deriden yazıldığı haber verilmektedir.[67]

Mustafa Sadık er-Rafiî (ö.1356/1937), Râfizîlerin Kur'ân-ı Kerim'i cifr ile tefsir ettiklerini anlatarak, Hz.Hasan'a nisbet ettikleri şu olayı örnek veriyor: "Rasûlüllah (s.a.v.) rüyasında Ümeyye oğullarından gelecek padişahları fert fert görüyor, bunlar Rasûlüllah'ın hoşuna gitmiyor. Bunun üzerine Cenâb-ı Hak kendisini, Kadir suresini indirmek suretiyle sevindiriyor. Râfiziler sûre-i celîlede geçen "bin ay"ı Emevî halifelerinin hilafet müddetleriyle tefsir ediyorlar. Gerçekten de Ümeyye oğullarının hilafet müddetleri seksen üç sene dört ay olup tamamı bin aya tekabül ediyor.[68]

Muhammed Ebu Zehra da cifrin İmam Sadık'a verildiği hakkındaki şeyleri gaybî bilgiler olması sebebiyle yalanlamanın mümkün olmadığını, bu tarz şeylerin risaletlerini ispat etmeleri için peygamberlere mucize olarak verildiğini, Rum'ların mağlup olacaklarına dair verilen ilahî bilginin bunun bir örneği olduğunu söylüyor. Ancak Ebu Zehra, cifr konusundaki rivayetlerin bir çok tarikinde, Kur'ân'da eksiklik ve fazlalık olduğunu iddia eden[69] Kuleynî'nin bulunduğunu, imamlardan Murtaza,

[65] Muhsin el-Emin, A'yânü'ş-Şîa, Beyrut, 1986, I, 93

[66] Muhsin el-Emin, 95.

[67] Akabüzürk et-Tahrânî, ez-Zerîa ila Tasânîfi'ş-Şîa, Beyrut, ts. IV, 118-119.

[68] Mustafa Sadık er-Rafiî, Târîhu Adâbi'l-Arab, Beyrut, 1974, II, 124-125.

[69] İlk Şiî müelliflerden birisi olan ve İmamiyenin dört büyük kitabından ilkinin yazarı Muhammed b. Yakub →→

Tûsî, gibi Kuleynî'yi yalanlayan Şiî alimlerin olduğunu dolayısıyla bu rivayetlerin kabule şayan olmadığını da ilave ediyor.[70]

Muhsin el-Emin, "el-Câmia" ve "el-Cifr" adlarındaki Hz.Ali'ye nisbet edilen bu eserleri Şîa literatürü içinde sayıyor, bunlar hakkındaki rivayetlere yer veriyor ancak, bu rivayetlerin ravilerini ve bu rivayetleri yayanları da şiddetle eleştiriyor. Muhsin el-Emin, Mustafa Sadık er-Râfiî'nin, Rafizîlerin Kur'ân-ı Kerim'i cifr ile tefsir ettiklerine dair iddiasını, şiddetle tenkit ederek, Şîa'nın Kur'ân-ı Kerim'i cifr ile tefsir etmediklerini, er-Rafiî'nin Kur'ân-ı Kerim'i cifr ile tefsir eden bir Şiî müfessiri bulup getiremeyeceğini, Kummî (ö.381/991)'nin tefsirinin, Tabersî (ö.548/1153)'nin "Mecmeu'l-Beyan"ının, Ebu'l-Fütûh er-Râzî (ö.322/933)'nin "Cem'u-l-Cevâmi"nin, Seyit Haşim Bahrânî'nın "Burhan"ının, Tûsî (ö.460/1068)'nin "Tibyan"ının Ayyaşî'nin ve diğer Şiî müelliflerin eserlerinin bir çoğunun matbu olduğunu, bu tefsirlerin herkes tarafından bilindiğini, bu eserlerde Kur'ân-ı Kerim'i cifr ile tefsir eden bir şeyi er-Râfiî'nin getirmesinin mümkün olmadığını söylüyor. Muhsin el-Emin, er-Râfiî'nin İ'cazü'l-Kur'ân adlı eserindeki konuyla ilgili iddiaları, diğer bazı konularda olduğu gibi, doğru olup olmadıklarını tahkîk etmeden kitabına aldığını, İbn Berrecan ve benzeri örneklerde olduğu gibi, Kur'ân-ı Kerim'i cifr ile tefsir edenlerin Sünnîler olduğunu, aslında bazılarının zannettiği gibi cifrin bir ilim olmadığını, bunların insanlar arasında dolaşan bir takım söylentilerden ibaret olduğunu söylüyor.[71]

Bu konuda yine çağdaş Şiî müelliflerden Cevat Muğniye, Muhsin el-Emin'in'e destek vererek, kendisinin de bunları Sünnî kaynaklardan öğrendiğini, bu konuda Muhsin el-Emin gibi düşündüğünü zikrederek, cifrin Sünnîlere, özellikle Hanefilere ait bir ilim olduğu görüşüne dikkat çekiyor. Cevat Muğniye, bunun dinin ve İmamiye mezhebinin usullerinden olmadığını, ric'at konusu gibi İmamiye'ye isnat edildiğini Şîa'ya -Sünnîlerce- yakıştırıldığını ancak, delilinin de bulunmadığını ilave ediyor.[72]

Doğrusunu söylemek gerekirse, Şiî müfessirlerin tefsirlerinde yaptığımız araştırmalarda mukattaa harflerini, Sünnî müfessirlerce yapılan tefsirlerden farklı bir şekilde tefsir eden Şiî müfessire tesadüf etmedik. Şiâya ait tefsirlerde de Kur'ân'ın bir zahirinin bir de batınını olduğuna ve Kur'ân'ın yedi harf üzere indirildiğine dair rivayetler etrafında Sünnîlerce de yapılan açıklamaların dışına çıkılmadığı görülmektedir.[73] Bu hususta büyük çapta bir farkın olmadığını söylemek mümkündür. Ancak Kâşânî (ö.1115/1703)'de bu tespitimize ters düşen bazı ifadelere rastlıyoruz. Kuleynî'in ve Ayyâşî'nin doğrudan Hz.Ali ve Cafer Sadık'a dayanarak yaptıkları bazı rivayetleri özetleyen Kâşânî, Kur'ân'dan inen bütün ayetleri Rasûlüllah'ın Hz.Ali'ye okuttuğunu, yazdırdığını, bu ayetlerin te'vil ve tefsirini, nâsihini, mensûhunu, muhkemini, müteşâbihini öğrettiğini, söylüyor. Kur'ân'ın zahirinin ve batınının

→ →

el-Kuleynî (ö.329/940) "Cifr" ve "Câmia"dan başka Hz.Fatıma'nın yanında elimizdeki Kur'ân'ın üç misli büyüklüğünde ve içinde elimizdeki mevcut mushaftan tek kelime dahi bulunmayan bir mushafın olduğunu, aslında Kur'ân'ın "17000" ayet olarak indirildiğini ancak, elimizdeki 6263 ayetin haricindekilerin Ehl-i beyt'in yanında saklı olduğunu söylüyor. Bkz. el- Kuleynî, I, 339-340.

[70] Muhammed Ebu Zehra, "el-İmam Cafer Sadık", Kahire, ts., s. 35-36.

[71] Muhsin el-Emin, I, 96; Muhammed Cevad Muğniye, el-Cevâmi' ve'l-Fevârık Beyne's-Sünneti ve'ş-Şîa, Beyrut 1994, s. 202-203.

[72] Muğniye, 203.

[73] Mesela bkz. Ebu Cafer Muhammed b. El-Hasen, et-Tibyan fî Tefsîri'l-Kur'ân, yy., 1409 , I, 47-50; Tabersi, I, 410.

gerçek anlamda Hz.Ali, Hz.Hasan, Hüseyin (r.a.), sonraki vasiler ve 12 imam dışındaki kimseler tarafından bilinmediğini, Ehl-i beyt hariç Kur'ân'ın tamamının hiçbir kimse tarafından cem' edilmediğini, kıyamete kadar cereyan edecek bütün olaylara Cennet, Cehennem'e dair bütün haberlere, Ehl-i beyt dışındaki kimselerin vakıf olmadıklarını, helal ve harama dair bilgilerin de yine Ehl-i beyt yanında olduğunu söyleyen Kâşânî, bunların gizlenmesi ve kimseye söylenmemesi gereken sırlar olduğunu anlatarak,[74] ekseriyetle Şiîlerde görülen takıyye inancının bir örneğini sergiliyor.

Sonuç itibariyle, Şîa literatüründe cifrin teoriğiyle ilgili olarak ihtilaflı bu ve benzeri birkaç rivayetin dışında pek fazla bir malümata rastlamış değiliz. Konunun pratiğiyle ilgili numuneler ise Şiî kaynaklarda yok denecek kadar az.

Abdulmün'im Muhammed Şakraf da, bu rivayetlerin kaynağında Cafer Sadık'a ilahlık izafe edecek derece ileri giden Ebu'l-Hattab el-Esedî[75] ile Mufaddal b. Ömer el-Cûfî'nin olduğunu[76] söylüyor. Şîa'nın inancının şekillenmesinde Şiîlerin dışında da bazı kimselerin bu konuya müdahil oldukları anlamına gelen bu açıklama da konunun bir başka boyutunu ortaya koymaktadır. Bu görüş, "Hz.Ali'ye ait bir takım özellikleri istismar etmesini bilen Yahudilerin, ric'at, beda, esbat gibi bazı kavramları ortaya attıkları, Hz.Ali'ye kutsiyet isnat ettikleri bilinmektedir."[77] şeklindeki ifadeleriyle Ali Sami en-Neşşar tarafından dile getirilmiştir. en-Neşşar, Ehl-i sünnet'in bu konudaki görüşlerini şu cümlelerle açıklamaktadır: "Sünnî tarihçilerin çoğu, İsmâiliye mezhebinin kurucularının Yahudi olduklarını, bunların sonradan İslama intisap ederek onu içten çökertmek için de Cafer Sadık ve evlatlarının şemsiyesi altında Yahudilik ve irfanîlik düşüncelerini yaydıkları görüşündedirler."[78]

H. CİFR/EBCED METODUNUN TASAVVUFÎ BOYUTU

Şiî tarikatlarda olduğu gibi, Kâdirîlik gibi bazı Sünnî tarikatlarda da Hz.Ali, tarikat silsilesinin Rasûlüllah (s.a.v.)'den sonra ilk halkasıdır. Ayrıca kendi soyundan da bir çok mürşit geldiği bilinmektedir. Mesela bunlardan bir tanesi Kadiri tarikatının önemli ismi Abdulkadir Geylanî (ö:562/1165) de Hz.Ali'nin soyundandır.[79] Ebu Abdillah künyesiyle de tanınan ve Şiîlerin 12 imamının altıncısı olan Cafer Sadık, aynı zamanda tamamen Sünnî olan Nakşibendî silsilesinin dördüncü halkasıdır.[80] Sûfîlerin mümtaz şahsiyeti olan Cafer Sadık'ı sünnetin kılıcı, tasavvuf yolunun süsü, marifet bilgisine sahip, hali yüce, gidişatı güzel, zahiri amel ile batını da ilim ve marifetle mamur birisi olarak tavsif eden Hucvirî (ö.470/1077), Cafer Sadık'ın ince sözlü ve manalara vakıf bir zat olduğunu söylüyor.[81] Nakşî silsilesi içinde önemli bir mevkide bulunan Cafer Sadık'ın Baki' kabristanında Ehl-i beyt kubbesi altında medfun olduğu,

[74] Muhammed b. El-Murtaza el-Kâşânî, es-Sâfi fi Tefsiri'l-Kur'ân, Tahran, ts., I, 11-12.

[75] İran asıllı Ebu'l-Hattab (ö.143/760), Ehl-i beyt adını kullanarak sureten Şiîlik, aslında gizliden gizliye İslam düşmanlığı yapan, her türlü haramı mübah gören İslamî emirleri hiçe sayan, ibâhî düşüncelere sahip birisidir. Zaman zaman Ehl-i beyt fertlerinden Hz.Ali, Cafer Sadık gibi bazılarına ilahlık, peygamberlik isnat etmiştir. Cifr ile ilgili iddiaları ortaya attığı iddia edilmektedir. Bkz. Ebu Zehra, "Tarihu'l-Mezahibi'l-İslamiyye/Mezhepler Tarihi" (Çev.Sıbğatullah Kaya) Ankara, ts., s. 665-666.

[76] Öztürk, 265.

[77] Ali Sami en-Neşşar, İslamda Felsefi Düşüncenin Doğuşu (Çev. Osman Tunç), İstanbul, 1999, I, 85-86.

[78] En-Neşşar, I, 86.

[79] Osman Türer, Ana Hatlarıyla Tasavvuf, İstanbul, 1995, s. 149, 172.

[80] Muhammed Emin el-Erbilî, Tenvîru'l-Kulûb fi Marifeti Allâmi'l-Guyûb, Beyrut, ts. s. 502; Selçuk Eraydın, Tasavvuf ve Tarikatlar, İstanbul 1981, s. 222.

[81] Ali b. Osman el-Hucvirî, Keşfü'l-Mahcub, Hakikat Bilgisi (Çev. Süleyman Uludağ) İstanbul, 1982, s.171.

ve bir çok kerametlerinin bulunduğu zikrediliyor.[82] Cafer Sadık'ın, kimya, zecr, fal sanatlarında bilgisi olduğunu söyleyen İbn Hallikan (ö.681/1282), Cabir b. Hayyân (ö.200/815)'ın kendisinden beş yüz risale yazdığını söylüyor.[83] Tasavvuf camiasında Cafer Sadık'ın ayrı bir yeri olması nedeniyle kendisi "iki denizin birleştiği yer" anlamına gelen "Mec'meu'l-Bahreyn" veya "iki denizin kavuştuğu yer" anlamına gelen "Mülteka'l-Bahreyn" diye anılmaktadır.[84] Bu babtan olmak üzere, Cafer Sadık'ın Ehl-i beyt'in ilminin Allah'ın ilminden, Ehl-i beyt için verilen hükümlerin de Allah'ın hükümlerinden olduğunu, söylediğini görüyoruz.[85] Bütün bunlar Ehl-i beyt'in diğer sahabilerden farklı bir muameleye tabi tutulmasının gerektiğini ortaya koymaktadır.

Ehl-i beyt'ten olmayan diğer insanlar için dahi mümküm olan keşif ve kerametin, Cafer Sadık gibi Ehl-i beyt'ten olan zatlar için haydi haydı mümkün olduğunu söyleyen İbn Haldun, aslında cifrin, Cafer Sadık'ın kerametleri olduğunu, diğer bir ifadeyle; cifr diye Cafer Sadık tarafından kerameten sabit olan bilgilere denildiğini söylüyor. Ehl-i beyt fertlerinin ileride başlarına gelecek bir takım hadiselerin keşif ve keramet yoluyla Cafer Sadık tarafından tespit edilerek, Harun b. Said el-iclî tarafından küçük bir kuzu derisi üzerine yazılmasından meydana gelen bir kitap olduğunu, bu kitapta Kur'ân'ın tefsirinin ve gizli anlamlarının bulunduğuna dair rivayetin senedinin Cafer Sadık'a ulaşmadığı gibi, sahih bir kaynağa da istinadının olmadığını söylüyor.[86] Bu konudaki son yıllarda yapılan bazı araştırmalar da İbn Haldun'u desteklemektedir. Şöyle ki Cafer Sadık'a nispet edilen tefsiriyle ve diğer eserleriyle ilgili yapılan bazı çalışmalar, onun tefsirinde ve diğer eserlerinde cifrle ilgili bilgilere yer vermediğini ortaya koymaktadır.[87]

Cifr dışında, Ehl-i beyt arasında Cafer Sadık'tan kerameten sudur eden ve Ehl-i beyt arasında şifahen dolaşan bir takım sahih rivayetler bulunduğunu, buna göre Cafer Sadık'ın Ehl-i beyt'ten bazılarının başına gelecek şeyleri önceden söylediğini, bunların da günü gelince aynen zuhur ettiğini zikreden İbn Haldun, konuyla ilgili bazı örneklere de yer veriyor.[88] Özellikle ileride zikredeceğimiz Fatımîlerle ilgili, Hafız Abdulmecid'e ait olan bir örnek de, bu rivayetlerin sahih olduğuna dair görüşleri desteklemektedir.Sonuç olarak Cafer Sadık (r.a.)'ın Ehl-i beyt'in ileride başlarına gelecek bazı hadiseleri kerameten önceden haber verdiği anlaşılmaktadır.

I. CİFR/EBCED'İN HURÛFÎLİKLE İLGİSİ

Bazı araştırmacılar, cifr/ebced mtodunu harflerle ilgili bir takım meşgaleler olması nedeniyle Hurûfîlik kategorisinde ele alıyorlar ve bu meşgaleleri de Hurûfîlik olarak değerlendiriyorlar. Sözlük anlamı itibariyle Hurûfî, harflerle, harf bilgisiyle ilgili olan kimse demektir.[89] Bu yönüyle harflerle ilgilenen veya harflere bir takım anlamlar yükleyen kimselere Hurûfî denilmesi yanlış değildir. Ancak, diğer taraftan Hurûfîlik, Fazlullah-i Esterabadî (ö:796/1394) tarafından kurulan ve harflerin esrarına dayalı bir

[82] Yusuf b.İsmail en-Nebhânî, Câmiu Kerâmâti'l-Evliya, (Thk. İbrahim Atve Avdu) Mısır, 1974, II, 4-5.
[83] İbn Hallikan, Vefeyatü'l-A'yan (Thk. İhsan Abbas), Beyrut, 1968, I, 327.
[84] Türer, 149.
[85] Ahmed b. Muhammed b. Abdirabbih el-Endülüsî, el-ikdü'l-Ferid, Beyrut, ts. (Thk .Muhammed Said el-Uryan), III, 134.
[86] İbn Haldun, I, 291-292.
[87] Bkz. Celal Kırca, "Cafer Sadık ve Ona İzafe Edilen Tefsiri" EÜİFD, sayı VI, Kayseri, 1989, s. 96.
[88] İbn Haldun, I, 291-292.
[89] Ferit Devellioğlu, Osmanlıca -Türkçe Ansiklopedik Lügat, Ankara, 2002, s. 385.

itikadî sistem olan aşırı Şîa (Bâtınîye)'nın bir koludur.[90]

Kur'ân-ı Kerim'de geçen bütün fazl kelimeleriyle Fazlullah Hurûfî'nin kastedildiğine inanan, onu Allah'ın zuhuru şeklinde gören Hurûfîler, Fazlullah'ın baş eseri ve Hurûfîliğin ana kaynağı olan "Cavidname" yi ilahi kitap olarak tanırlar. Ayetleri, Cennet, Cehennem gibi ahiret hallerini ve bütün dini hükümleri 28 veya 32 harfe irca ederek te'vile tabi tutarlar. Ölümden sonra hayatın olmadığına; insanın, Hurûfîliğin esasını oluşturan otuz iki kelimenin bilincine varmasıyla kendisinden yükümlülüklerin kalkacağına, Cennette sorumluluk olmayacağı için dünyada da sorumluluğun olmadığına inanırlar.[91]

Kelime-i şehadette geçen Allah lafzında beş harf vardır. Bu harflerin adlarının yazımından on dört harf ortaya çıkar. Yine kelime-i şehadetteki Muhammed lafzında beş harf bulunmakta olup bunların imlası da 14 harfi verir. Böylece ikisinin toplamı 28 eder. Buna kelime-i şehadetin ilk kelimesindeki 14 harf eklendiğinde sayı 32'ye ulaşır. (...) İnsan bunların bilincine varınca kendisinden yükümlülük kalkar..."[92] şeklindeki düşünceleri, Sünnî mutasavvıfların harflerle ilgili eserlerinde sergiledikleri anlayışlarla taban tabana zıttır.

Hurûfîliğiyle meşhur Şair Nesîmî (Ö.821/1418)'nin görüşlerini Kur'ân ayetleriyle desteklemeye çalıştığı ve Kur'ân'ın yüzlece ayetini, sapık düşüncelerine alet ettiği divanından vereceğimiz bir figür, bize mukayese imkanı vereceği için önemlidir. "Velkamere kaddernâhü menâzile hatta âde ke'l-urcûni'l-kadîm/Ay için de sonunda kuru bir hurma dalına döneceği konaklar tayin ettik,"[93] ayetini Nesîmî, şu mısralarıyla sembolize etmektedir.[94]

"Boyu Tûbâ, yüzü Cennet âde ke'lurcûn kaşı,
gözleri ve'n-Necmi, onun sînesi ve't-Tûr idi"

Buna mukabil, mesela kendisine ilk sûfî müfessir diyebileceğimiz Sehl b. Abdillah et-Tüsterî, "Elif Lam Mim" harflerinin manaları hakkında şöyle diyor: "Bu Allah Celle Celalühü'nün ismidir. Onda anlayış sahibi bir çok kimsenin bilebileceği bir çok manalar ve sıfatlar vardır. Bu harfler tek tek ele alındığında; Elif, Allah'ın telif etmesidir ki o dilediği gibi telif etti. Lam onun kadim olan lutfudur. Mim, onun yüce şerefidir. Allah Teâlâ'nın indirdiği bir kitabın bir sırrı vardır. Kur'ân-ı Kerim'in sırrı da sûrelerin başlangıç harfleridir. Çünkü bunlar bir takım isimler ve sıfatlardır. Elif Lam Mim Sad, Ta Sin Mim, Ha Mim Ayn Sin Kaf harflerinin bazısı bazısına ilave ettiğimiz zaman "İsm-i A'zam" meydana gelir."[95]

Besmele'deki Be, Cenab-ı Hakk'ın kendisisni her şeyde göstermesine; Sin, Allah'ın sırrına; Mim, Allah'ın ledünni ilmine; Allah lafzındaki ilk Elif, Allah'ın Hayy (diri) sıfatına; İkinci Elif, Cenab-ı Hakk'ın sonsuz kudretine; Lam, Allah'ın ilmine; üçüncü Elif, Cenab-ı Hakk'ın kelam ve semi (konuşma, işitme) sıfatına delalet eder.[96]

[90] Türer, 151.
[91] Abdulbaki Gölpınarlı, Hurûfîlik Metinleri Kataloğu, Ankara, 1973, s. 23-24; Hüsamettin Aksu, "Hurûfîlik", DİA, İstanbul, 1998, XVIII, 408-411.
[92] Aksu, 409.
[93] 36. Yasin, 39.
[94] Mustafa Ünver, Hurûfîlik ve Kur'ân, Ankara, 2003, s. 223.
[95] et-Tüsteri, 11-13.
[96] Abdulkerim el-Cîlî, "İnsan-ı Kamil", (Çev. Abdurrahim Ayyıldız), İstanbul, 1972, s. 299-280; Abdulkerim el-Cîlî, el-Kehf ve'r-Rakim fî Şerh-i Bismillahirrahmanirrahim (Çev.Metin Yuluğ), İstanbul, 1979, s. 51, →→

Bu misallerde gördüğümüz işârî tefsir örneklerini sûfî olmadığı bilinen bazı müfessirlerde de görmek mümkündür.[97]

Yukarıda görüş ve te'villerine yer verdiğimiz gerçek anlamdaki Hurûfî düşünceleri, eskilerin deyimiyle müsbittir, halbuki Sünnî mutasavvıfların harflerle ilgili görüşleri ise müsbit değil muzhirdir. Daha açık bir ifadeyle söylemek gerekirse Fazlullah, Nesîmî ve diğer Hurûfîlerin açıklamaları, dinin kesin hükümlerini kaldırıp yerine yeni bir hüküm koymaktayken, Sünnî mutasavvıfların bu tarz düşünceleri dinin koyduğu kesin hükümleri pekiştirmek için yapılan faaliyetler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Aradaki bu ciddi farkı önemsemeden yapılan çalışmaların problemleri çözmek yerine daha da karmaşık hale getirdiğini görmekteyiz Harflere dair yaklaşımları katogorize etmek suretiyle bu karmaşıklığı giderebileceğimiz kanaatîndeyim. Mesela Zeydiye gibi dört raşit halifenin cumhurca yapılan sıralamayı ve Hz.Ali'nin dördüncü halife olmasını dahi kabul eden ancak Hz.Ali'ye biraz daha meyli bulunan mutedil bir Şiî fırkasıyla, Hz.Ali'yi ilahlık derecesinde kutsallık bahşeden aşırı Şiî fırkasının aynı kategoride değerlendirilmesi nasıl yanlışsa, inanç ve amelde tamamen Ehl-i sünnet çizgisinde bulunan, ancak dinin insanları serbest bıraktığı bazı hususlarda özellikle harflerle ilgili konularda bazı özel gayretleri olan bir takım mutasavvıfları, Kur'ân'ın ibaresini ve hükümlerini kaldırıp yerine harflerle ilgili bozuk te'villerini oturtan Fazlullah ile aynı kategoride ele almak o kadar yanlıştır.

Gerek itikadî gerekse amelî sahada islamiyetin bütün kurallarını sapık akidelerine göre te'vil eden Hurûfîlerin Müslümanlıkları mevzu hadisin de hadis bünyesinde ele alındığı gibi kategorik bir Müslümanlıktır,. Sünnî mutasavvıfların harflerle ilgili İslamın özüne taalluk etmeyen bir takım görüşlerini değil, "Cibril'i, akıl, abdesti, iç temizliği, namazı, manevi temizlik, orucu, sırları muhafaza etmek, haccı, Beytullah'a yönelmek olarak tahrif eden Bâtınîlerin lügavî te'villerlerini[98] Fazlullah'ın başını çektiği gerçek anlamdaki Hurûfîliğin temelleri olarak görmek mümkündür.

Ayrıca, genellikle Sünnî tasavvufa hurûf ilminin girmesinde ve gelişmesinde öncü olduğu kabul edilen İbn Arabî, daha henüz doğmadan, Şîa'nın Bâtınîye kolu içinde hurûf ilmi ve müneccimlikle uğraşanların mevcut olduğunu Abdulkâhir Bağdadî (ö.429/1037) haber vermektedir[99] Bu durum, Maruf el-Kerhî (ö.200/815), Zünnûn el-Mısrî (ö.245/859), Sehl et-Tüsterî, Hallac-ı Mansur (ö.309/921), Ebu Bekr eş-Şiblî (ö.334/945), Nifferî (ö.345/965), Şihabüddin es-Sühreverdî el-Maktül (ö.587/1191), Ahmed b. Ali el-Bûnî, Muhyiddin İbn Arabî gibi kimselerin harflerle ilgili görüşlerinin, Fazlullah'ın Hurûfîliğine zemin teşkil ettiği fikrindeki Şeybî ve benzerlerinin iddialarına büyük çapta zarar vereceği kanaatindeyiz.[100] Ayrıca İbn Arabî, aşırı Şiîlerin harflerle ilgili görüşlerini meşrulaştırmak için sarıldıkları Cafer Sadık'ın, harfleri hayvanların suretlerine ve bir takım şekillere benzetmesinin, Şiîler

→ →

81, 85.

[97] Mesela bkz. Fahruddin er-Râzî, Mefâtîhu'l-Gayb, Beyrut, ts., I, 37, 276; Abdulhakim Yüce, Râzî'nin Tefsirinde Tasavvuf, İzmir, 1996, s. 97-101.

[98] Ebu'l-Ferec Abdurrahman İbn el-Cevzi, Telbisü İblis, Beyrut, ts. (Thk.Hayreddin Ali), s.116-118.

[99] Abdulkahir b. Tahir b. Muhammed el-Bağdadi, el-Fark Beyne'l-Fırak, Mezhepler Arasındaki Farklar (Çev. Ethem Ruhi Fığlalı), Ankara, 1991, s. 223, 237; İsmail Cerrahoğlu, Tefsir Tarihi, Ankara, 1988, I, 403.

[100] Bu iddialar için bkz. Mustafa İslamoğlu, İsrailoğullarından Ümmet-i Muhammed'e Yahudileşme Temayülleri, İstanbul, 1998, s. 226-230; Bozhüyük, 398-400; Öztürk, 386.

tarafından uydurulan bir yalan olduğunu, onun harflere ne bir suret takdir ettiğini, ne de bunları emrettiğini söylüyor.[101] Bu da Şiîlerin İbn Arabî'den çok önceleri bir takım Hurûfîlik düşüncesine sahip olduklarını, bunu da Cafer Sadık'a nispet ettiklerini göstermektedir.

Bursevî, kendilerinin Hurûfî taifesinden ayrıldıkları noktaya dikkat çekerek, bu konudaki endişelerini, "Hurûfî taifesi ibarenin delaletini kaldırıp, işaretin delaletiyle yetindikleri, hakikatın elbisesi olan şeriatı çiğnedikleri için kötülenmişlerdir," cümleleriyle ifade ediyor"[102]

Diğer taraftan dinin nakli kısmında düşülen bir takım aşırılıklarda olduğu gibi, kitap, sünnet çizgisini aşarak, zahir-batın dengesini bozan, Bâtınî te'villere sapan mutasavvıflar da olmuştur ki bu da tasavvufun bir gerçeğidir. Ancak, bunlar tasavvufi çevrelerde bile rağbet görmemişler, onlara karşı çıkan İmam Gazâlî, Molla Câmî, İmam Rabbânî gibi mutasavvıflar olmuş, bu tarz aşırılıkların önüne geçmeye çalışmışlar, belki de sırf bu yüzden "Ehl-i sünnet Tasavvufu" terimi telaffuz edilmeye başlanmıştır. Bu hataya düşen mutasavvıfların tipik örneği Niyazî-i Mısrî (ö.1105/1694)'dir.[103] Bu da gerçek anlamda bir karşı çıkılması gereken Sünnî tasavvuf içinde vücut bulan bir Hurûfîliktir ki asla tasvip edilemez. Bu sınıfa giren Hurûfî anlayışı da istisna edersek akademik câmiada bu metotla ilgilenenlerin başında gelenlerden birisi olan İsmail Yakıt'ın, genel anlamdaki cifr metoduyla ilgili görüşleriyle bu konuyu bitirebiliriz:

"İslam tasavvuf felsefesinde harflerin metafizik yorumları ve insan-kainat ilişkilerinin bu perspektifle açıklanışı ile "Hurûfîlik" adı verilen Fazlullah Hurûfî tarafından tesis edilmiş bir tarikatla temelde ve doğrudan bir alaka kurmak son derece yanlıştır. Gerek Fazlullah'ın "Cavidname"si ve gerekse bu tarikata mensup kişilerin meydana getirdiği kitaplara bir göz atıldığında görülecektir ki, bunlar fisagorcu etkinin yanı sıra bir takım sübjektif yorumlardan meydana gelmiştir. Onlara göre her bir harf, dini bir takım kavramlar ile insan vücudunun uzuvları harflere teşbih edilir. Mesela Ayn'ın göze, Mim'in ağza vs. benzemesi gibi. Gerçi bazı mutasavvıf şairler bu kültürden

[101] İbn Arabî, "el-Mim ve'l-Vav ve'n-Nun" Beyrut, 1948, s.2.

[102] Bursevî, IV, 90, 207.

[103] Niyazî-i Mısrî, Malatya doğumlu, Anadolu topraklarında yaşamış, Halvetiye tarikatının Mısrîye kolunun kurucusu Sünnî bir mutasavvıftır. "Bir kimse veli bile olsa, pek çok keramete sahip olsa yine de sayılan dört mezhep imamının mertebesine erişemez, hiçbir veli bu dört imamdan kendisini müstağni kılacak bir makama çıkamaz." diyecek derecede geleneğe bağlı bir zattır. Kurduğu tarikata mensup bir çok mürşit kendisinden icazet almış, manevi terbiyesini ve seyru sülûkünü tamamlamıştır. Ancak Mısrî, uğraştığı iddia edildiği cifr ilmi sebebiyle ikamet ettiği Bursa'dan bir iki defa sürgüne gönderilmiştir. Bir çok telif eseri bulunan Mısrî'ye Hz.Hasan ve Hz.Hüseyin'in peygamber torunu olmaları sebebiyle Nisâ sûresi 163. ayetinde geçen ve torunlar anlamına gelen "esbât" kelimesine dayanarak bunların da nübüvvetlerine hükmettiği iddia edilmektedir. Bu konuda kendisine "Risale-i Hasaneyn" adlı bir eser isnat edilmektedir. Bu eserdeki iddiaları Mevâidü'l-İrfan adlı diğer eserinde de geçmektedir. Genel çizgisiyle uzlaştırılması zor olan bu ifrat görüş, onun sürgün edilmesini fırsat bilen düşmanları tarafından kendisine yapılan bir isnat olması çok uzak bir ihtimal değildir. Özellikle Yahudilerin "esbât" kavramıyla ilgili İslamın ilk yıllarından beri Müslümanlar arasında fitne çıkardıkları bilinmektedir. Konunun bu görüş açısıyla tekrar ele alınması, belki bu konunun açığa çıkmasına vesile olabilir. Bkz. Niyâzî-i Muhammed Mısrî, Mevâidü'l-İrfan/İrfan Sofraları (Çev. Süleyman Ateş), Ankara 1971, s. 142-149; Mısrî, el-Es'ile ve'l-Ecvibe/Süaller ve Cevaplar (Sad. Nazım Akkoyun), İstanbul, 1966, s. 12-16; Bursalı Mehmet Tahir,Osmanlı Müellifleri, (Haz. A. Fikri Yavuz/İsmail Özen), İstanbul, 1975, I, 161-164; en-Neşşar, I, 85-86; Ramazan Muslu, Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (18.yy.), İstanbul, 2003, s. 125, 141, 213, 345, 602, 628.

etkilenerek bazı şiîrler yazmışlardı ama, Hurûfîlik ile tasavvufî ve felsefî yorumların arasında mahiyet farkı vardır. Açıklamalar arasındaki nüanslar ve temel bazı hususiyetlere dikkat edilmezse karıştırılabilir. Öte yandan ebced alfabe düzeninin Hurûfîlik cereyanıyla ilişkisine bugüne kadar yaptığımız araştırmalarda rastlamış değiliz"[104]

II . PRATİK YÖNÜYLE CİFR

Ebced metodunun pratik yönüyle çocuklara isim vermek, zikir sayılarını belirlemek, define bulmak, kadir gecesini tespit etmek, burçları öğrenmek, tarih düşürmek, gaybî bilgile re ulaşmak gibi oldukça geniş bir kullanım alanının bulunduğunu görmekteyiz. Ancak biz burada cifrin sadece konumuzu ilgilendiren kullanımlarıyla ve bunlara ait birkaç örnekle iktifa etmek zorundayız.

A . TARİH DÜŞÜRME

Cifr sisteminin en yaygın olarak kullanıldığı bir alan olması itibariyle tarih düşürme örneklerine sık sık rastlamak mümkündür. Ünlü kişilerin veya sultanların doğumları, ölümleri, sünnet olmaları, evlenmeleri, tahta çıkmaları, tarihteki taht kavgaları, fetihler, yenilgiler gibi halk nazarında önemli görülen bir çok olay için tarih düşürülmüştür. Mesela "Yensuraka'llahü binasrin Azizin, Beldetün tayyibetün"[105], terkipleri ebced hesabına göre İstanbul'un fetih tarihi olan Hicrî 857 tarihini vermektedir. "Ve yensuraka'llahü Narsan Aziza,"[106] Fatih'in uzun Hasan'ı yenmesi hadisesine tarih düşürülmüştür. Çünkü ayetin ebced hesabına göre karşı geldiği sayı Fatih'in Uzun Hasanı'ı yendiği hicrî 878 tarihini vermektedir.[107] Yine "el-Muzafferu daimen" ibaresi, Osmanlı Devleti'nin Hicrî 1292 yılına kadar muzafferiyetinin süreceğine işaret olması sebebiyle terkip edilmiştir. [108]

B. GAYBÎ İLİMLER:

Cifr/ebced metodunun tarih düşürme dışında yaygın olarak kullanıldığı en önemli alan şüphesiz gaybî alandır. Cifrin bu alanda kullanımı İbn Arabî başta olmak üzere Sünnî mutasavvıflarla adeta özdeşleşmiş olsa da, mutasavvıflar dışında gaybî ilimlerde bu metodu kullananlara tesadüf edilmektedir. Mesela Fatımîler tarihinden

[104] Yakıt, 31-32.

[105] 92. Sebe', 14. Ebcedle yapılan hesaplamalarda genellikle şu çizelgeye uyulmaktadır (Yakıt, s. 36-39):

	ضظغ			ثخذ				قرشت				سعفص			كلمن				حطي			هوز			ابجد			
	غ	ظ	ض	ذ	خ	ث	ت	ش	ر	ق	ص	ف	ع	س	ن	م	ل	ك	ی	ط	ح	ز	و	ه	د	ج	ب	ا
Küçük Ebced	1000	900	800	700	600	500	400	300	200	100	90	80	70	60	50	40	30	20	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1
En Küçük E.	10	6	8	10	-	2	4	6	8	10	6	8	10	-	2	4	6	8	10	10	8	7	6	5	4	3	2	1
Büyük Ebced	1060	901	805	701	601	501	401	360	201	181	95	81	130	120	106	90	71	101	11	10	9	8	13	6	35	53	3	111
En Büyük E.	111	577	653	179	512	747	320	1077	502	47	590	651	192	520	760	333	1090	630	575	535	606	137	465	705	278	1035	611	13

[106] 27.Fetih, 1.

[107] Yakıt, 127-129.

[108] Bu ve diğer örnekler için bkz. Mehmet Raif, Hatıra-i Eslaf, Dersaadet, 1310, s. 11-17; Yakıt, 118-121.

şöyle bir olay nakledilmektedir: "Mısır'daki Nil nehrinin suları "Yenikapı" denilen mıntıkaya kadar uzanıp insanların gelip geçtiği yollar kapanınca o günün Mısır hükümdarı Hafız Abdulmecid (ö.544/1149), üzüntüsünü belirtti. Bu üzüntünün sebebini soranlara da çıkarttığı cifr ile ilgili bir kitaptan "İzâ vasale'l-mâü ile'l-Babi'l-Cedid – İntekale'l-İmamü Abdülmecid/Sular Yenikapıya ulaştığı zaman İmam Abdulmacid ahirete göçecek"beytini gösterdi. Gerçekten de o sene Sultan Abdulmecid ahirete göçerek nöbeti Zafir Billah Ebu Mansur İsmail (ö.549/1154)'e bıraktı."[109] Bu örneğin benzerlerini bulmak mümkündür.[110] Ancak biz bu örnekle iktifa etmek istiyoruz.

KUR'ÂN AYETLERİ VE CİFR /EBCED METODU

Cifr sisteminin Kur'ân harflerine tatbiki konusunda günümüze intikal eden İbn Arabî ve onu takip eden sûfî müelliflerin eserlerindeki az sayıdaki örneklerle sınırlıdır. Şüphesiz bu, işârî tefsirin özelliğinden kaynaklananbir durum olmakla beraber, sûfîlerin cifr ilmine verdiği ehemmiyeti de ortaya koymaktadır. Yalnız bu, onların dışında bu metotla ilgilenen kimsenin bulunmadığı anlamına gelmez. Bu sahada kaynaklarda geçen örneklerin, başta İbn Arabî olmak üzere sûfîlere ait olması da konunun tasavvufi boyutuyla birlikte ele alınmasının gerektiğini ortaya koymaktadır. Şimdi bu konudaki bazı örnekleri görelim:

Örnek a: Beytü'l-Makdis Hz.Ömer (r.a.) tarafından fethedildikten sonra 477 sene Müslümanların elinde kaldı. 492/1099 Şaban ayında Frenkler tarafından istila edilen Küdüs, Salâhuddin Yusuf b. Eyyub (ö.589/1193)'un yardımıyla 583/1204 Recep ayının 17'sinde Cuma günü Frenklerden tekrar geri alındı. Beytü'l-Makdis Frenklerde 91 sene kaldı. Bu ikinci fethi Kadı Muhyiddin,[111] yazdığı bir beyitle daha henüz fetih gerçekleşmeden, Beytü'l-Makdis Frenklerdeyken haber verdi. Kendisine bunu nereden öğrendiğini sorduklarında Endülüs'lü Ebu'l-Hakem[112] İbn Berrecan (ö.536/1142)'ın

[109] Ahmed b. Ali el-Makrizî, İttiâzu'l-Hunefâ bi Ahbâri'l-Eimmeti'l-Fâtımiyyîn ve'l-Hulefâ (Thk: Muhammed Hilmi/Muhammed Ahmed) Kahire, 1973, III, 186-187. Şamdânîzade'nin tarihinde yanlışlıkla "Cedid" kelimesi, "Hadid" olarak okunmak suretiyle "Yenikapı" yerine "Demirkapı" olarak geçmektedir. Bkz. Şamdânîzade Fındıklılı Süleyman Efendi, Mer'iyyü't-Tevârih, İstanbul, 1338, I, 335.

[110] Mesela bkz. Aynî, 25.

[111] Muhyiddin b. Zekiyyüddin /Kadı Muhyiddin, Sultan Salahuddin'in yanında büyük yeri olan ve soyu Hz.Osman'a dayanan, Şamlı bir fakihtir. Sultan Salahuddin 579 yılı safer ayının 18. Cumartesi günü Haleb'i fethedince Kadı Muhyiddin söylediği uzunca "Kasîde-i Bâiyye"'sinin "Sizin Safer ayında Haleb'i kılıçla fethetmeniz, Recep ayında da Kudüs'ü fethedeceğinizi müjdelemektedir." beytiyle fetihten önce fethi müjdelemiş, fetih müyesser olduktan sonra kendisine bunu nereden öğrendiğini sormuşlar, o da İbn Berrecan'ın tefsirinin kenarındaki metinden ayrı bir yazıyla yazılmış olan haşiye kısmından öğrendim, bu bilginin bulunduğu yer kitabın kendisinden mi, yoksa başkasına ait bir haşiye midir bilmiyorum, demiş. Ebu Şame (ö.665/1266), İbn Berrecan'ın tefsirinde, Beytü'l-Makdis'in Rumlar tarafından 487 tarihinde alındığını, Müslümanlar tarafından 583 yılında tekrar geri alınacağını, kendilerinin ise henüz 522 yılında olduklarını yazdığını kaydeder. Ebu Şame el-Makdisi, er-Ravzateyn fi Ahbari'd-Devleteyn, Beyrut, ts., II, 112-113; İbn Hallikan, IV, 229-230.

[112] Abdüsselam b. Abdirrahman b. Ebi'r-Rical b. Abdirrahman Ebu'l-Hakem el-Lahmî el-Endülüsî künyesiyle maruf İbn Berrecan, kıraat, hadis, kelam, tefsir sahasında araştırma ve incelemelerde bulunmuş, zühd ve ibadetteki hırsıyla tanınmış bir zattır. Mutasavvıf kimliği de dikkate alınarak kendisine "Endülüs'ün Gazalisi" denmiştir. Müellifin meşhur eserlerinden birisi de ayetleri, harflerin sırlarıyla yoruma tabi tutan Kur'ân tefsiridir. Kendisinin bu yönü kendisinden sonra gelen İbn Arabî gibi bazı mutasavvıflar için ilham kaynağı olmuştur. Sultanın huzurundaki bir münazara meclisinde kendisine sorulan sorulara verdiği cevapları kimse anlamadığı için bid'atçı olduğuna karar verilmiştir. Hulûl ve ittihadı reddetmesine

→ →

Rum suresinin 1-5. ayetlerine[113] yaptığı tefsirden aldım demiştir. İbn Berrecan bu tefsirini[114] 520/1126 senesinde Kudüs daha henüz Frenklerdeyken yazmıştı.[115] Sadeddin Hamevî'nin de, ayet-i kerimedeki "fî edne'l-arz" ifadesinden Miladî 800 senesinde Rumların yenilecekleri hükmünü çıkarttığını, dolayısıyla Timur (ö.808/1405)'un mezkür tarihte Rumlara galip geldiğini" zikreden Bursevî, Rum suresinin bu ayetlerinin tefsirinde, aynı ayetlerden, daha sonraki asırlardaki bir takım fetihlerin istinbatının da mümkün olduğunu, 1089/1678 ve 1097/1686 daki[116] fetihlerin, meydana gelen olayların da bu ayetlerin işârî anlamlarının içinde olduğunu, hurûf ilmi sayesinde Allah Teâlâ'nın kitabından çıkarılamayacak bir bilginin bulunmadığını, ancak bunun ehil kimseler tarafından yapılabileceğini ilave ediyor.[117]

Örnek b: Yine İbn Arabî, Allah dostlarından birinden öğrendiğini iddia ettiği bir hadiseyi şöyle nakledAfter: "591/1194-1195 yılında Fas şehrindeydim, Muvahhidîler ordusu düşmanla savaşmak üzere Endülüs'e geçmişti. Allah dostlarından biriyle karşılaştım, Muvahhidîlerin fethe nail olup olamayacaklarını sordu. Ben de, bu konu hakkında kendisindeki bilgiyi sordum. Bana Allah Teâlâ'nın bu fethi, "İnna Fetahna leke Fethan Mübina"[118] ayetiyle müjdelediğini, ayetteki ikinci elif harfini hesaba katmadan yapacağım hesaplamayla bu müjdenin tarihine ulaşabileceğimi, söyledi. Ben de bu hesaplamayla (Fe:80 + Te:400 +Ha:8 + Elif:1 + Me: 40 + Be: 2 + Ye: 10 + Nun:50 = 591) tarihine ulaştım. Sonra Endülüs'e geçtim Allah Teâlâ'nın Müslümanlara yardımı sayesinde Müslüman ordunun Ribah, Argu ve Kerkuy kalelerini fethettiklerini gördüm."[119]

Örnek c: İbn Arabî, "Kur'ân-ı Kerim'den başka Zebur'da da yeryüzüne salih kulların mutlaka varis olacaklarını yazdık."[120] ayetinin, Osmanlılar tarafından, Anadolu'da kurulacak olan Osmanlı Devleti'nin, ashaptan sonra dünyanın en salih devleti olacağına işaret ettiğini, söylemiştir.[121] Âlûsî, bu ayetin tefsirinde, Sultan Selim (ö.982/1574)'in Kansu Gavrî (ö.922/1516)'ye açacağı savaş sebebiyle, İbn Kemal (ö.940/1543)'den tefaülde bulunmasını istemesi üzerine, Şeyhulislam İbn Kemal'in,

→ →

rağmen bazı fukahanın düşmanlığından kurtulamayan müellif vefat ettikten sonra cesedi bir çöplüğe atılmış, cenazesi yıkanmadığı gibi namazı da kılınmamıştır. Ancak durumu öğrenen bir hayır sahibi, insanları çağırması için siyah bir köleyi görevlendirmiş, onun haber vermesiyle toplanan kalabalık tarafından İbn Berrecan yıkanmış, kefenlenmiş, namazı kılınmış ve defni yapılmıştır. Şemseddin Muhammed b. Ali Ahmed ed-Dâvudî, Tabakâtü'l-Müfessirin, Beyrut, ts. I, 306-307; Osman Karadeniz, "İbn Berrecan", DİA, İstanbul, 1999, IXX, 371-372.

113 Bu ayetler:"Elif Lam Mim. Rumlar en yakın bir yerde yenildiler. Bu yenilgilerinden sonra onlar,üç ila dokuz yıl arasında galip geleceklerdir. Hüküm nihayetinde Allah'a aittir. İşte o gün inananlar istediğine yardım eden Allah'ın yardımına sevineceklerdir. O güçlüdür, merhametlidir." 30. Rum, 1-5.

114 İbn Berrecan'ın yazmalar halindeki tefsiri için bkz, Süleyman Mollaibrahimoğlu, Süleymaniye Kütüphanesinde Bulunan Yazma Tefsirler, İstanbul 2002, s. 92.

115 Bursevî, VII, 6; Âlûsî, I, 17-18.

116 Bu tarihler, Osmanlının, Viyana'ya kadar uzanan Lehistan ve Avusturya, Macaristandaki fetihlerin meydana geldiği tarihlerdir. Bkz., Heyet, Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, İstanbul, 1989, II, 65-74.

117 Bursevî,VII, 6.

118 27. Fetih, 1.

119 Nihat Keklik, İbn Arabî'nin Eserleri ve kaynakları İçin Misdak Olarak el-Fütûhât el-Mekkiye, İstanbul, 1974, II, 186.

120 21. Enbiyâ, 105.

121 Gündüz, 110.

Sultan Selim'e Mısır diyarının fethedileceği müjdesini verdiğini, hadisenin de gerçekten İbn Kemal'in dediği gibi çıktığın, bunun meşhur bir kıssa olduğunu kaydetmektedir.[122]

Örnek d:Yine müfessir Âlûsî, "Eceli geldiği zaman Allah Teâlâ hiçbir canlının ecelini tehir etmeyecektir"[123], ayetinin, Kur'ân-ı Kerim'in 63. sûresi olan Münâfikûn sûresinin en son ayeti olmasının, Rasûlüllah (s.a.v.)'in ömrünün 63 yıl olduğuna işaret olduğunu söylüyor.[124]

Örnek e: Âlûsî'nin naklettiğine göre, Izz b. Abdisselam (ö:859/1455), Hz.Ali'nin, "Hâ Mîm Ayn Sîn Kâf" ayetinden Muâviye olayını çıkarttığını söylemiştir.[125]

A. "KUR'ÂN'DA GİZLENEN TARİHLER" ADLI ESERDEN BAZI ÖRNEKLER:

Ebced metoduyla ilgili olarak 1400 küsür yıllık İslam tarihinde bulmakta zorlandığımız üç beş örneğe mukabil, başlıkta ismini zikrettiğimiz ve çalışmamızın giriş kısmında kısmen tanıttığımız bu eserde konumuzla ilgili onlarca gaybî hadisenin istinbatının Kur'ân ayetlerinden yapıldığını görmekteyiz. Eserde yazar tarafından cifrin bazı kuralları da verilmiş, bazı kurallara da zaman zaman vurgu yapılmıştır. Yazarın sık sık tekrar ettiği kurallardan bir tanesi ve belki de en önemlisi, anlam bütünlüğü kuralıdır. "Kendisinden tarih çıkarılacak cümlenin manasının, Arapça'nın ve cifrin kurallarına uygun olması gerekir"[126] anlamındaki bu kural, yazarın hiç uymadığı bir kural olarak göze çarpmaktadır. Cifr metodu için verdiği yedi tane temel kurala ilaveten, yerini ve kaynağını göstermeden, hemen hemen her örnekte koyduğu ilave kurallar sayesinde yazar, bağlamından kopardığı ibarelerde, istediği tarihe ulaşabilmektedir. Eserden seçtiğimiz bazı örnekleri görelim.

Örnek a: "Ve iz kâle İsebnü Meryeme Yâ benî İsrâîle İnnî Rasûlüllahi ileyküm musaddikan limâ beyne yedeyye mine't-Tevrati ve mübeşşiran birasülin ye'ti min ba'dismühû Ahmed, felemmâ câehüm bi'l-beyyinâti kâlû heze sihrun mübîn"[127] ayet-i kerimesinin "birasülin ye'tî min ba'dismühû" bölümü, ayetin siyak ve sibakından koparılarak (4+ 202+ 60+ 6+ 30+ 10+ 1+ 4+ 10+ 40+ 50+ 2+ 70+ 4+ 0+ 1+ 60+ 40+ 6= 610)[128] rakamına ulaşılmış, Rasûlullah (s.a.v.)'in peygamber olma tarihi bulunmuştur. Halbuki "bi Rasûlin" kelimesindeki be harfinin müteallakı, kendinden

[122] Âlûsî, XVII, 154.

[123] 63. Münâfikûn 11.

[124] Gündüz, 110; Âlûsî, VI, 279-280. İki ayrı kanaldan gelen aynı haberi İbn Kemal'in İbn Arabî'den elde edip etmediğine dair bir bilgimiz yok ancak, İbn Arabî hakkında fetvası bulunan (bkz.44 no'lu dipnot) İbn Kemal'in İbn Arabî'yi iyi tanıdığı bilinmektedir. İbn Kemal'in ondan bu konuda etkilenmiş olabileceği aklımıza gelmektedir. Çünkü İbn Arabî'nin bazı beyitlerini açıklayan Konevî, İbn Arabî'nin, Hanefî mezhebine mensup Osman neslinden Selim adında dindar, temkinli Rum diyarında bir sultanın Mısır'a saltanat kuracağını, daha sonra Arabistan, Mağrip, Hicaz, Yemen, Irak, Cezayir'e kadar uzanan bölgelerde hükümran olacağını ve Haremeyn-i Şerifeyn'e tam bir hizmet götüreceğini söylediğini, zikretmiştir. Bkz. Gündüz, 109

[125] Âlûsî, I, 170.

[126] Tekin, 25, 167

[127] 61. Saf, 6.

[128] Bazı tarihçiler, vahyin bir müddet kesilmesiyle meydana gelen fetret dönemini dikkate alarak, nübüvvet tarihi olarak 610, risalet tarihi olarak 613 tarihini kullanıyorlar. Mesela bkz. İmam Kastalani, Mevahibi Ledünniyye, (Şarih: Mahmud Abdulbaki; Çev. İhsan Uzungüngör) İstanbul, 1972, s.47.

önce geçen ve hesaplamaya dahil edilmeyen "mübeşşiran" kelimesi olup, anlam bütünlüğü kuralına aykırı olmasına rağmen mef'ul fiilinden ayrılmış, cümle anlamını yitirmiştir. Bununla da istediği rakama ulaşamayan yazar, daha önce zikredilmeyen "Bedel veya mübdelün minh'den sadece biri hesaplanır"[129] gibi aslında anlam bütünlüğü ilkesine tamamen aykırı yeni bir kural ile 610 rakamına ulaşmıştır.[130]

Örnek b: "Vemâ Muhammedün illâ Râsül, kad halet min kablihi'r-Rusül, efe in mate ev kutile'nkalebtüm ala e'kabiküm, vemen yenkalib ala akıbeyhi felen yedurrallâhe şey'en ve seyeczillâhü'ş-şâkirîn"[131] ayetinden kopardığı "İnkalebtüm" kelimesinin ebced formülüne göre sayılarından Uhud savaşının tarihi olan (1+50+100+30+2+402+40=625) Miladî 625 tarihine ulaşıyor. Halbuki bu cümle "Siz döndünüz" anlamında olup bir çok olaya şamil durumdadır. "İnkalebtüm alâ e'kâbiküm" şeklindeki cümlenin tamamı "siz gerisin geriye döndünüz" şeklinde anlamlı bir cümle oluyor. Uhud savaşına işaretinin ihtimali de ancak bu şekilde yükseliyor. Ne var ki yazarın istediği tarih yine çıkmıyor. Yazar burada gerekçesini söylemeden sadece (t) harfinin büyük ebcedle diğer harflerin küçük ebcedle hesaplanacağını söyleyerek zoraki de olsa istediği tarihi elde ediyor.[132]

Örnek c: Nasr sûresinin ilk ayetindeki "ve'l-fethu" (111+30+81+400+8=630), ikinci ayetinden kopardığı "yedhulûne" (10+4+602+6+6+2=630) kelimelerinden iki ayrı hesaplamayla Mekke-i Mükerreme'nin fetih tarihi olan Miladî 630 tarihine ulaşıyor. İki ayrı ebced hesabı uygulamasını da, bu kelimenin köklü bir kelime olmasına, elif lam takısının bir kelimenin başında bulunduğu zaman büyük ebcedle hesaplanmasının gerektiğine bağlıyor.[133] Ancak Kur'ân- Kerim'de bir çok yerde kullanılan bu kelimelerin diğerlerinden hangi fetihlerin tarihlerine ulaşacağımıza dair istifhamlarımıza cevap olabilecek hiçbir açıklama yok. Yine bu örneklerde de anlam bütünlüğü bozulmuş, cümlelerden seçilen birer kelimelerden istenilen tarihlere ulaşılmıştır.

Örnek d: "Ya eyyühe'l-müzzemmil"[134] ayetinden "müzzemmil" kelimesinin aslının mütezemmil olduğuna dikkat çeken yazar, Rasülullah(s.av.)'in risalet tarihi olan (10+ 1+ 10+ 5+ 30+ 40+ 400+ 7+ 40+ 40+ 30=613)[135] Miladî tarihini buluyor.[136] Yine "Ve in udtüm udnâ" ayetindeki (udtüm) kelimesinin aslını dikkate alarak İsrail devletinin yıkılacağını iddia ettiği (6+ 111+ 106+ 130+ 402+ 402+ 90+ 70+ 4+ 106=1428) Hicrî 1428 (Miladî 2008) tarihine ulaşıyor.[137] Ancak bu durumdaki diğer ayetlerde bu kurala uymuyor. Mesela "Velkameru iza' t-tesak leterkebünne tabakan an tabak) ayetindeki ittesaka kelimesinin aslının "ivteseka" olmasına rağmen, ancak iğlal yapıldıktan sonraki haline göre hesaplama yapan yazar, (6 + 30 + 100 + 40 + 202 + 30 + 402 + 202 + 20 + 4 + 100 + 10 + 2 + 100 + 70 + 50 + 9 + 2 + 10 =

[129] Tekin, 65.
[130] Tekin, 64-66.
[131] 3. Ali İmran, 144.
[132] Tekin, 74-76.
[133] Tekin, 76-80.
[134] 75. Müzzemmil, 1.
[135] Nübüvvet ve risalet tarihleriyle ilgili olarak 128 no'lu dipnota bkz.
[136] Tekin, 71.
[137] Tekin, 146.

1389) Hicrî 1389 (Miladî 1969) tarihine ulaşıyor.[138]

Örnek e: Fetih süresinin ilk ayeti olan "İnna fetahna leke fethan mübina"[139] ayetinin Mekke'nin fethinden haber verdiği herkesçe bilinen bir hakikat olmasına rağmen yazar burada yine özel bir kural ile İstanbul'un fethinin meydana geldiği (111+ 50+ 111+ 80+ 400+ 8+ 50+ 1+ 30+ 20+ 80+ 400+ 8+ 40+ 2+ 10+ 50+ 2=1453) Miladî 1453 tarihini elde ediyor. Burada da yazar "Cifrine göre elif harfi dört veya daha fazla tekrar ederse eliflerin hesabı farklı ebced kurallarına göre yapılır," diyerek ilk iki elifi büyük ebcedle, diğer elifleri de küçük ebcedle hesaplıyor. Bununla kendisi de tatmin olmadığı için, "Bu fetih, Orta Çağı kapatıp Yeni Çağı açtığı için çok önemli bir hadise olması nedeniyle böyle farklı ebced hesaplarıyla hesaplanır" diyerek bir takviye kural daha ilave ediyor."[140]

Örnek f: "Allahü Nuru's-Semâvâti ve'l-Arz"[141] ayetinin birinci cümlesinden, "Nur kelimesi ism-i fail manasına gelen mastar bir kelime olduğu için ilk iki harfi küçük ebcedle, diğer harfi de büyük ebcedle hesaplanır," ilave kuralıyla ampülün icat tarihi olan Miladî (1+ 30+ 30+ 5+ 50+ 6+ 202+ 1+ 6+ 40+ 6+ 1+ 402+ 6+ 30+ 1+ 202+ 805=1878) 1878 tarihine ulaşıyor. Ancak yazarın "Meselü nûrihî kemişkâtin fîhâ misbâh" isim cümlesinden, cümlenin "Meselü nûrihî" olan mübtedasından ayırdığı haber bölümü olan "Kemişkâtin fîhâ misbah" bölümünden yine ampülün icat tarihi olan (20+ 40+ 300+ 20+ 400+ 80+ 10+ 5+ 1+ 40+ 90+ 2+ 80+ 1+ 30+ 40+ 90+ 2+ 8+ 80+ 10+ 7+ 3+ 1+ 3+ 5 =1296) Hicrî 1296 tarihine ulaşıyor.[142] Yazarın bu örneği de, kendisinin koyduğu ve yine kendisinin ihlal ettiği, "Cümleden cifr ilmiyle elde edilen tarihle, cümlenin anlamının birbirini tutması lazım, aksi halde hesaplamaya itibar edilmez"[143] kuralıyla ancak bir anlam ifade ediyor. Zira Arap dili kurallarına göre bir isim cümlesi mübteda ve haberden meydana gelir. Mübtedayı haberden ayırdığınız zaman cümle terekküp etmez. İsnadın olmadığı yerde anlamlı bir cümle de olmaz.

B. ÖRNEKLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Serkan Tekin'e ait örneklerin her birinde Arap dili ve ebced ile ilgili kendi saydığı kuralların hemen hemen tamamının kendi tarafından ihlal edildiğini görmekteyiz. Miladî tarih, hicri tarih, büyük ebced, küçük ebced, en büyük ebced, en küçük ebced, bitmeyen tükenmeyen ve adeta her yeni bir örnek için konulan özel kuralların oluşturduğu bir kombinasyondan bulunamayacak bir tarih düşünülemez. Eserlerinde kaynaklarını belirtmediği, ebced kurallarına eklediği, munhasıran her yeni örnek için koyduğu özel kural ile yazar istediği tarihe ulaşıyor Yazarın kitaplarında sergilediği ebced hesaplamalarında keyfice davrandığı, ebced metodunun dayandığını iddia ettiği kuralları, kendisinin ihlal ettiği görülmektedir. Yukarıda verdiğimiz birkaç örneğin bunu ispatlama yeteceği kanaatideyiz.

Birinci kategoride verdiğimiz ilk (a) örnek, İbn Berrecan'a ait olup İbn Arabî bunları sadece nakletmektedir. İkinci (b) örnek de yine İbn Arabî'ye ait olmayıp İbn

[138] Tekin, 119-120.
[139] 27. Fetih 1.
[140] Tekin, 89-92.
[141] 85. Nur 35.
[142] Tekin, 99-103.
[143] Tekin, 167.

Arabî'nin bir Allah dostundan öğrendiğini söylediği, adeta anonimleşmiş bir örnektir. Üçüncü (c) örnek gerçekten bir işârî tefsir örneğidir. Şöyle ki, ayette geçen "Ve lekad" kelimesinin sayısal değeri "Selim" kelimesinin sayısal değeriyle aynıdır. Ebced hesabına göre ikisinin de değeri 140 dır. Elif lam takısı hariç "ez-Zikr" kelimesinin değeri de 920 dir.Buna göre adının harflerinin sayısal değeri 140 olan Selim Han'ın 920 senesinde büyük bir fethe nail olacağı[144] işârî bir yorumdur. Dikkat edilirse dördüncü (d) örnekte de aynı metotla Rasûlullah (s.a.v.)'in vefat yılı bulunmuştur. Beşinci (e) örnek de Hz.Ali'ye isnat edilen bir rivayettir ki Hz.Ali'nin bunu, olayların meydana gelmesinden önce mi, sonra mı söylediği sabit değildir. Bunlarda ebced kuralının hangi metodunun uygulandığını bilmediğimiz için, olduğu gibi nakletmeyi uygun görüyoruz.

Gördüğümüz kadarıyla bu örneklerden sadece İbn Arabî'nin "Bir Allah dostundan öğrendim" dediği b örneğinde ebced kuralı uygulanmış, ancak, bunda da eliflerden ikisini birden hesaplamama şartı var. Belki bu da bir özel kural sayılabilir yalnız, bu ve verdiğimiz diğer örneklerin Serdar Tekin'in örneklerinden ayrılan tarafı; bunların, işaret ettikleri olaylardan önce söylenmiş, bazı insanlar tarafından duyulmuş, halkın diline düşmüş, günü gelince de söylendiği gibi gerçekleşmiş olmalarıdır. Halbuki Serkan Tekin'in örnekleri, olmuş bitmiş olaylara yapılan bir tarih düşürmekten ibarettir. Ayetin siyak sibakı, anlam bütünlüğü, dikkate alınmadan, ayet içinden koparılan kelime yahut kelime gruplarının ebced metodunun da keyfice kullanımı ile istenilen tarihi tutturabilme becerisidir.

Bu arada şunları da ilave etmek yerinde olacaktır. Tekin, kitaplarında 2004'de Pakistan ile Hindistan arasında büyük bir savaşın çıkacağı, 2004 yılında Mısır ve Suriye devlet başkanlarının öldürüleceği,[145] gibi, istikbalde meydana gelecek kayda değer bazı olayların tarihlerini de vermektedir .Meydana geleceğini haber verdiği olaylar ve tarihlerde isabet edip etmediği üzerinde durmadan seçtiğimiz bu iki örnek, onun diğer buluşları hakkında bir kanaat sahibi olmamıza yardımcı olacaktır.

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, birinci kategoride verdiğimiz örnekler, orijinal anlamda cifr metodunun tatbikiyle bulunan hadiselere delalet ettiği iddia edilen sayılı örneklerdir. Şunu itiraf etmemiz gerekir ki bizim elimizdeki bilgilerle bu metodun menşeine, sıhhatine, tatbikine dair bu rivayetler haricinde pek fazla bir şey mevcut değildir ancak, sayıları az da olsa bu konuyu çözüme kavuşturacak nitelikte ilmî vukûfiyeti haiz bazı alimleri görmekteyiz. Özellikle sosyal bilimlerin hemen her dalında derin bir bilgiye sahip olan İbn Haldun bunlardan bir tanesidir. Çözülemez gibi gözüken bu konuyu İbn Haldun, ustaca telif etmektedir. İbn Haldun, harflerin esrarıyla ilgili bu tarz ilimlerin, kendisine aklî kıyaslarla ulaşılması mümkün olan bir takım kıstas ve kaidelere müstenit ilimler olmadığını, dolayısıyla bu yolla gaybî sırlara ulaşmanın güç olduğunu ifade ediyor. Bu metodun çok eski ve çok meşhur olduğunu, bu kabil bilgilerin kulun arzu ve isteği dışında, Allah Teâlâ'nın tevfiki, lutfu, ikramı olarak gerçekleşen, nefs-i natıka rütbesine ulaşan velilere, manevi dereceleri nisbetinde verilen ve kerameten[146] arız olan bir tasarruf olduğunu ifade eden İbn Haldun, velinin

[144] Akpınar, 60.
[145] Tekin, 294-296.
[146] Peygamberlerin, peygamberliklerini ispat etmeleri için kendilerine Allah Teâlâ tarafından verilen mucizelerle diğer insanlara meydan okumaları, açığa çıkarmaları caiz iken; velilerin, veliliklerini ispat etmek için kendilerine verilen kerametleri diğer insanlara meydan okumamak şartıyla açığa vurmalarının →→

bu sırrı gizlemek için bunu bir takım rakamsal ifadelerle perdelediğini söylüyor.[147] İbn Arabî de, bu konuda İbn Haldun'a destek veren bazı açıklamalarda bulunmaktadır. İbn Berrecan'ın Kudüs'ün 583 tarihinde Müslümanlarca fethedileceğine dair keşfini felek ilmiyle gizlediğini, istediği takdirde kendisinin de bunu keşfedebileceğini, aynı zamanda dilediği takdirde kendisinin de bu keşfini sayılarla gizleyebileceğini söylemektedir.[148]

Bu açıklamalara bakılırsa cifr, velilere keşfen bildirilen gaybî olaylara, olayların meydana gelecekleri tarihlere, ebced hesabıyla denk gelecek -duruma göre- ayet hadis veya bir beyit ile veliler tarafından tarih belirleme faliyeti olarak görünmektedir. Sözgelimi yukarıda ki Hafız Abdulmecid'den verdiğimiz bir örnekte "İza vasale" yerine aynı anlama gelen "İza beleğa" kelimesi gelmiş olsa istenilen tarih tutturulamamaktadır. İstenilen tarihi vermesi için özellikle "iza vasale" kullanılmıştır. Sonuç olarak keramet bu beyitlerin, bu tarz ibarelerin değil, onları bu tarihlere uyarlayan kimselerindir, demek mümkündür.

C. GAYBE ULAŞMADA EBCED'İN ROLÜ

Ebced vasıtasıyla gaybi bilgilere ulaşılacağını savunan ilk müfessir olan Mukatil b. Süleyman(ö.150/767) ve onu takip eden Süheylî gibi zatların verdikleri tarihler tutmamıştır Mesela Mukatil b. Süleyman hece harflerinin mükerrerlerini çıkararak 744 sayısını elde etmiş bunun da Hz.Muhammed ümmetinin dünyadaki kalış süresi olduğunu öne sürmüştür. Daha sonra Şiî müelliflerden Mücâşî ve Tabersî'nin

→ →

caiz olduğunda Ehl-i sünnet arasında bir ittifakın olduğu bildirilmektedir. Zekeriya (as)'ın her gelişinde Mihrapta bulunan Hz.Meryem'in yanında Allah Teâlâ tarafından gönderilen bir rızık görmesi (3. Al'i Imran,37), Mağara ashabının kıssası ve köpeklerinin kendileriyle konuşması (18. Kehf, 8-22), Hızır (a.s.)'ın elinde zuhur eden ve Hz.Musa tarafından görülen harikuladelikler (18. Kehf, 59-82), Hz.Süleyman (as)'a tahtının çok kısa zamanda getirilmesi (27.Neml, 40) vb. keramet için delil olarak gösterilmektedir ki bunun diğer bir takım insanlarda da görülebileceği kabul edilmektedir. Hz.Ömer (r.a.)'ın Cuma hutbesi esnasında Medine'den çok uzaklardaki ordu kumandanına "Ya Sariye dağa, dağa!", diyerek yönlendirdiğine dair verilen sahih haber bunun sahabilere ait bir örneğidir. Bu konuda özellikle İbn Arabî'ye ait birden fazla örnek bulmak mümkündür. Mesela onun "eş-Şeceretü'n Nu'mâniye fi'd-Devleti'l-Osmâniye" adlı eserinde Osmanlı devletinin kurulacağını cifr ilmi kurallarına göre verdiği haber, yine bu eserinde, üzeri çöplerle kapalı kabrinin Yavuz Selim'in Kahire seferi sırasında, ortaya çıkacağına dair söylediği "İza dehale's-Sînü ile'ş-Şîn yezheru sırru Muhyiddin/Selim Şam'a girdiği zaman Muhyiddin'in kabrinin gizliliği ortaya çıkar) beyti meşhurdur. Gerçekten Sultan Selim 21 Ramazan 1523'te Şam'a gelmiş, "Zakiroğulları Türbesi" diye bilinen, üzeri çöplerle kaplı, İbn Arabî'nin Salihiye'deki türbesini ortaya çıkarmış, etrafına bir cami yapılmasını, türbenin yenilenmesini emretmiş, Muharrem 1524'de caminin kuzeyine bir tekke inşa ettirmiştir. Yine İbn Arabî'nin risalelerinde Rus-Japon (1321/1902) harbinde Rusların bozguna uğrayacağına dair mezkür tarihe işaret edildiği zikredilmektedir. Keşif ise bazen keramet yerine, bazen da kerametle birlikte kullanılan, gaybî konulara muttali olmak ve bunları açığa çıkarmak, gaybtan bilgi almak, kalp gözünün açılması anlamlarına gelmektedir ki aklın yetersiz kaldığı metafizik alandaki bazı bilgilere ulaşma aracıdır. Keşif mutasavvıfların yanı sıra bazı kelam alimleri, bazı felsefeciler ve Şîa için güvenilir kaynaklardan birisi olmakla birlikte vahiy gibi delaleti kesin değildir. Keşfî bilgilerde daima hata ihtimali olmakla birlikte, bunda velinin manevi derecesi de büyük rol oynamaktadır. el-Bağdadî, 271; Abdulkerim el-Kuşeyrî, Risale (Çev. Süleyman Uludağ), İstanbul, 1978, s.535-539; Fahruddin er-Râzî,Tefsîr-i Kebir (Çev.Suat Yıldırım vd.), Ankara, 1993, VI, 281-285, XV,111-133, XVII, 424-430; Ramazan Efendi, Şerhu'l-Akâid, İstanbul ts., s 35, 60; el-Cîlî, 50-51; Gündüz, 101; Reşat Öngören, "Bir Bilgi Kaynağı Olarak Tasavvufta Keşfin Değeri," İÜİFD, sayı, 5, İstanbul, 2002, s., 86-89.

[147] İbn Haldun I, 786-790; II, 1196-1201; Bozhüyük, 399.

[148] İbn Arabî, "Fütûhât," I, 60.

verdikleri tarihler de tutmamış,[149] kıyamet için verdikleri tarihler çok geride kalmıştır.

Bir çok farklı uygulaması bulunan ebced metodunun kitap ve sünnetin ibaresinden tedvin edilmiş, muayyen, mazbut, objektif bir takım kriterlerinden bahseden ve bu metodu Ku'an ayetlerine tatbik eden bir esere rastlamış değiliz. Gerçek anlamda bu ilmin kaynağına ve metoduna dair bilgi vermeden sadece geçmişteki birkaç örneği naklederek cirf ilmine atıfta bulunan bir çok kaynağa sahip olduğumuzu söyleyebiliriz. Mesela bu metodun lehinde görüş beyan eden Süheylî bile, cümel hesabıyla elde edilen bu tarihlerin hesaplanmasında bi'setin mi, hicretin mi, Rasûlüllah'ın vefatını mı, esas alınacağı hususundaki tereddütlerini ifade ederek, meselenin aslının kitap ve sünnete uygun olması gerektiğini söylüyor.[150] Aynı çizgideki Âlûsî de cümel hesabıyla elde edilen bilgilerin kesin delil olmadıklarını zikrediyor.[151]

İbn Berrecan'dan bu tarafa bir çok sûfî müellifin naklettiği Rûm sûresinin ilk ayetlerinden istinbat edilen Kudüs'ün fethiyle ilgili istinbatların, kerameten mi yoksa cifr metoduyla mı sabit olduğu hakkında bile ihtilaflara ve farklı rivayetlere tesadüf ediyoruz.. Mesele Ebu Şâme (ö.665/1266), Nureddin Mahmud b. Zengî (ö.570/ 1174)'nin Halep'te, Kudüs'ün fethinden 20 sene önce Beytü'l-Makdis için bir minber yaptırdığını, Zengî'nin Kudüs'ün fethinde daha henüz 11 ila 13 yaşlarında bir çocuk olması nedeniyle bunu, İbn Berrecan'ın tefsirinden öğrenmiş olabileceği gibi, bunun, onun bir kerameti de olabileceğini kaydediyor. Ayrıca Ebu Şâme, hocası Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed'in, tefsirinde, İbn Berrecan'ın Kudüs'ün fethiyle ilgili bu meşhur keşfine yer verdiğini ancak, sûrenin başındaki "Elif Lâm Mîm" ayetinden mi, yoksa "Ğulibeti'Rûm..." ayetinden mi istinbat edildiği hakkında müşkilatın bulunduğunu da kaydettiğini, naklediyor. [152]

Kem aletle kemalatın olmayacağı açıktır. Metlüv veya gayr-i metlüv vahyin dışındaki bütün bilgi kaynakları sübjektiftir. Bunlarla birlikte konunun ledünnî bilgi boyutunu, keşif ve kerametle ilgili boyutunu göz ardı etmek suretiyle yapılan yaklaşımları da, keşfi ve kerameti kesin bir delilmiş gibi gören yaklaşımlar gibi konuyu anlamaktan uzak yaklaşımlar olarak görüyoruz.

Konuyla ilgilenenlerin, bu ilmin keşfî bir ilim olduğuna, bunlara ancak ariflerin vakıf olabileceğine dair söyledikleri şeyler bir tarafa bırakılsa bile, gaybî bilgilere ulaşmada cifrin başlı başına bir uzmanlık alanı olduğu görülmektedir. Bu alana hakimiyetin sadece ebced metodunu cümel hesaplamalarını bilmekle mümkün olmayacağı, felek ilmi, hurûf ilmi astroloji gibi bir takım yan bilimlerin de bilinmesine ihtiyaç olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca bu ilme dair yazılan klasik eserlerdeki oldukça kapalı ve izafî terimleri çözmemize yardımcı olabilecek terminolojik, sistematik bir eser de bulunmamaktadır.

SONUÇ

Semâvî dinlerin kendi aralarında müşterek bazı unsurları bünyelerinde bulun-

[149] Ebu Ali el-Fazl b. El-Hasen et-Tabersî, Mec'meu'l-Beyan fî Tefsîri'l-Kur'ân,Tahran 1395, I, 113; M.Zeki Duman, Mustafa Altundağ, DİA, İstanbul, 1998, "Huruf-i Mukattaa", XVIII, 43; Öztürk, 391.

[150] Abdurrahman b. Abdillah es-Süheylî, er-Ravzu'l-Ünüf fi Şerhi's-Sîreti'n-Nebeviye li'bn Hişam, Kahire, 1969, IV, 421.

[151] Âlûsî, XVII, 154.

[152] Ebu Şâme, II, 112; er-Rafiî, II, 125.

durmaları mümkün ve muhtemeldir. Bunun inançta, amelde ve bu dinlerin mistik boyutlarında örneklerini bulmak mümkündür. Ebced metodunun da bir çok dînî anlayışta farklı motifleri görülmektedir. Binaenaleyh, İslam kültüründeki cifr metodunu, Hz.Peygamberden başlatmanın daha uygun olacağını düşünüyoruz.

Şiîlerce Hz.Ali'ye verildiği iddia edilen cifrin, Kuleynî'den yapılan rivayetteki müştemilatıyla, kendisine Hz.peygamber (s.a.v.) tarafından verilişini açıklamak zordur. Zira zaten Hz.Peygamber bu kitapları neshetmek üzere gönderilmiştir. Başlangıçta Şiî'lerin Sünnîlere karşı övünmek için Hz.Ali'nin ifadesindeki mezkür sahifenin müştemilatı hakkında mübalağa yapmış olabilecekleri akla gelmektedir. Ayrıca, Ali Sami en-Neşşar'ın dediği gibi, özellikle Ehl-i beyt'le ilgili konularda İslama fitne sokmak için uğraşanların, bu rivayetlerin safiyetini bozarak, bunlara uydurma kabilinden bazı şeyleri ilave etmiş olabilecekleri de ihtimal dahilindedir. Son dönem Şiî müelliflerin de konuyla ilgili meselelerde, Kuleynî'nin eseri hariç, Sünnî kaynakları referans göstermeleri, Şiî kaynaklarda Kuleynî'nin rivayetinden başka ciddi bir rivayetin olmadığını göstermektedir.

Özellikle Sünnî kaynaklarda, Hz.Ali'nin "Bende bu sahifeden başka bir şey yok" şeklindeki açık ifadelerinin yer almasına rağmen, Şiîlerin bile itimat etmediği Kuleyni'den yapılan "Cifr" ve "Câmia" ile ilgili rivayetin, tedvin döneminden sonraki asırlarda Sünnî kaynaklarda, "Kuleyni'den rivayet edildiği şekliyle" yer alması çok ilginçtir. Bunu ancak Sünnî müelliflerin, Ehl-i beyt'e karşı olan muhabbetleri ve zaaflarıyla açıklamak mümkündür. Bize öyle geliyor ki, Sünnî müellifler, Kuleynî'nin bizzat Ehl-i beyt'i ilgilendiren bu rivayetlerini, eleştirmeden eserlerine dercetmişlerdir.

Diğer taraftan, Hz.Ali'nin mezkür sahife ile ilgili ifadelerinden, velilere verilen bir takım vehbi ilimlerin, kendisinde olmadığı anlaşılmamaktadır. İbn Haldun'un iddia ettiği ettiği şey de budur. Hz.Ali'nin "Bende bundan başka nakli delil yok" demek istediği, onun diğer sahabilerden farklı olarak maddi manevî bazı ilimlere vakıf olduğu ihtimal dahilindedir. Hz.Musa'nın vakıf olmadığı bir takım ilimlere Hızır (a.s.)'ın vakıf olmasına benzer bir olaydır ki -Allahü a'lem- belki de cifr ve Câmianın aslı da budur. Dikkat edilirse görüşlerine baş vurduğumuz sûfî müelliflerdeki cifr ilmi de, mukattaa harflerine ait bir işârî tefsir, veya velilerin bu harflerden anladıkları bir takım keşfî sırlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Hz.Musa'nın vakıf olmadığı bir takım ledünnî ilimlere Hızır (a.s.)'ın vakıf olması onun peygamberliğine zarar vermediği gibi, Hz.Ali'de bulunan bir takım ledünnî bilgilerin raşit halifeler başta olmak üzere diğer sahabîlerde bulunmaması diğer sahabîler için bir noksanlık teşkil etmemektedir.

Sünnî câmiada bu ilmin, Şiî kaynaklı bir Ehl-i beyt ilmi olarak bilinmesine rağmen, bu konuyla ilgili eserlerin çoğunun Sünnî müelliflere ait olması, daha doğrusu bu konuyla Sünnîlerin daha fazla ilgilenmesi, buna mukabil Şiî müelliflerin bu konuya ilgisizliği, son devir Şiîlerinin, bu ilmin, Sünnîlere özellikle de Hanefîlere ait bir ilim olduğu yolundaki iddialarına haklılık kazandırmaktadır. Bu ilme karşı Sünnî mutasavvıfların hususî rağbetleri de dikkate alınırsa bu iddia yersiz sayılmaz. Pek azı hariç, Sünnî mutasavvıfların bu konuda adeta ittifak halinde oldukları görülmektedir ki bu yönüyle de cifri, sûfilere arız olan keşfî ilimlerin bir parçası olarak görmek mümkündür.

Gerek Sünnî gerekse Şiî tasavvufta Hz.Ali ve Cafer Sadık'ın yerlerinin tartışılamaz olması veya bu tarikatların silsilelerinin bu iki zatta kesişmesi, insanları tasavvufla Şiîlik; dolayısıyla Bâtınîlik, Hurûfîlik arasında bir irtibat aramaya sevketmiş, çokları tarafından da bu irtibat kurulabilmiştir. Ne var ki belli ölçüde lügavî

anlamdaki hurûfîlik bir çok dinde ve anlayışta mevcuttur. Tabi olarak birbirinden etkilenmiş olmaları da mümkündür.

Gazâlî'nin açıklamalarından da Bâtınîye mezhebinin hurûf anlayışına karşı çıktıkları açıktır. Şa'rânî'nin hocasının hurûf ilmini dünyevi geçim temini gibi basit şeylere alet edenleri puta tapanlardan aşağı görmesi, belki de bugünkü problemlere de ışık tutacak bir teşhis ve anlayıştır. Şa'ranî'nin bu açıklamalarına bakarak, onun cifr ilmine karşı olduğu iddia edilemez. Çünkü cifr metodunu tefsire uygulamakla ondan geçim ve çıkar temin etmek aynı şeyler değildir.

Ebced metodunun diğer nakli ilimler gibi tevarüs eden muhkem ve bir takım kaidelere dayalı objektif bir ilim olmamasına, kişiden kişiye farklı uygulamalarının bulunmasına rağmen, başta tasavvufî tefsirler olmak üzere, bazı kaynaklarda bir tefsir metodu olarak çok az sayıdaki ayete tatbik edildiğini, kendisiyle bazı gaybî bilgilere ulaşıldığını görmekteyiz. Bu örneklerin bazılarında ebced metoduyla "mukattaa" harflerinden hüküm çıkarılırken, bazılarında da muhkem ayetlerden hüküm çıkarılmaktadır. Aynı ayetten bir çok hüküm çıkarıldığı gibi, bir ayetten, farklı kimseler, farklı metotlarla, farklı olayların tarihlerine ulaşabilmektedirler.

Diğer taraftan konunun istismara müsait olan diğer bazı havas ilimleri gibi, istismara müsait olması, bazılarınca da istismar edilmesi, aslına ve künhüne dair gerçek boyutuyla ele alınmasına zaman zaman engel teşkil etmektedir

Bu hususta son yıllarda yayınlanan bazı eserlerde verilen tarihlerde bir keyfiliğin ve kuralsızlığın hakim olduğunu, yapılanların, -tabiri caizse- patenti başkasına ait bir metodun taklidinden ibaret olduğunu söylemek mümkündür.

Hafız Abdulmecid, İbn Berrecan ve İbn Arabî'ye ait klişeleşmiş birkaç örneğin haricinde cifr ilmini savunan kimseler de, bu ilme yeni bir şey katmak suretiyle sistematize olmasında bir gayret sarfetmiş değillerdir. Bunların faliyetleri de tedavüldeki birkaç örneği tekrar etmekten, aktarmaktan ibarettir.

Gaybı mutlak manada Allah'tan başka kimsenin bilemeyeceği muhakkaktır. Ancak peygamberlere verilen mucizeler peygamberliklerini ispat etmeleri için zaruri iken, velilere verilen kerametin açıklanması olağan üstü bir durum olmadıkça zaruri değildir. Dolayısıyla, öncekilerin ve sonrakilerin ilminin kendisinde mevcut olduğu Allah Teâlâ'nın kelamından, ilmiyle ve ameliyle Kur'ân ehli diyebileceğimiz bazı kimselerin, diğer insanlardan farklı bazı sırlara vakıf olabilmelerini ihtimal dışı görmüyoruz. Ancak bu tarz sırlara vakıf olanların, sonucunda insanlar için bir maslahat olmadıkça bunları ifşa etmelerini, keramet göstermeyi erkeklerin hayzı gibi gören ve ondan kaçmaya çalışan sûfî anlayışa aykırı buluyor, çeşitli maslahatlardan dolayı açıklanan bazı sırları ise bu konunun istisnası olarak görüyoruz.

Binaenaleyh; sayıları bir elin parmaklarını geçmeyen ve vakıaya mutabık olarak günü gelince doğrulanmış birkaç örneğin keşif yoluyla ulaşılan tarihlerin, matematiksel bir takım işlemlerle "kılıflanması" şeklindeki İbn Haldun'a ait görüşü isabetli ve kayda değer buluyoruz.

İslam akîdesinin temel umdelerine zarar vermeyen, ameli konularda da yeni bir hüküm getirmeyen, gerek müteşabihatla ilgili olsun gerekse harflerle ilgili olsun, Allah Teâlâ'nın insanların anlayışına bıraktığı konulardaki bir takım faaliyetlerin dine ve ilme bir zarar vereceği kanaatinde değiliz. Ayrıca mutasavvıflara -kendi ifadeleriyle-keşfen arız olan bir takım bilgilerin -mahiyeti ne olursa olsun- peşine düşülmemesi gereken türden bir ilim olduğu düşüncesindeyiz. Zira bu tarz bilgilerin değeri, keşfin dinde bilgi kaynağı olarak ihraz ettiği değer mesabesindedir.

Ancak Niyazî-i Mısrî örneğinde olduğu gibi Sünnî tasavvuf adına dinin özündeki tahrifata göz yumulması, Şiîlik adına Bâtınîlerin yaptıkları tahrifata eşdeğerdir. Diğer taraftan harflerin sırları gibi fer'î konuları fırsat bilerek tasavvuf karşıtlığı ne kadar yanlışsa, sırf Hz.Ali'ye olan muhabbetinden dolayı Zeydiye gibi bazı mutedil Şiî grupları aşırı Şiîlerle aynı safta görmek de o kadar yanlıştır.

Harflerin esrarına dayalı olarak yazılan eserlerin haddinden fazla olmasına rağmen anlaşılamaz tarzda keşfî ve zevkî bir takım şifre ve rumuzlardan oluşması, diğer taraftan konunun menşeiyle, pratiğiyle ilgili bilgilerin yetersiz ve çelişkili olması, ebced metodunun tarihçesi ve mahiyetiyle ilgili araştırmaları zorlaştırmaktadır. Geçmişten bize intikal eden bu sistem üzerine objektif bir metodolojinin bulunmadığını da kabul etmek gerekir. Bütün bunlara rağmen bugün bu metodun pratiğiyle ilgili bazı eserlere ve çalışmalara rastlanmaktadır.

Ayrıca konunun kısmen Şîa'daki takıyye inancına, kısmen de Sünnî tasavvuftaki keşif alanına taalluk etmesi, -sûfî terimiyle söylemek gerekirse- zahir ehlinin bu ve benzeri konuları araştırmalarını zorlaştırmaktadır. Bu nedenle belli bir noktadan öteye gitmenin güçlüğüyle karşı karşıya kaldığımızı itiraf etmek zorundayız. Ancak İslam kültürünün bir parçası olan bu ilmin, tamamı anlaşılmasa da "Tamamı anlaşılamayan bir şeyin tamamı terk edilmez" kuralınca tamamen reddedilmesinin de doğru olmadığı görüşündeyiz.